

nordisk ARKIVNYT

1 • 2017

Historisk traktat
mellem Danmark och Japan udstilles

7

Finska arkivverket
firade 200-årsjubileum

Den svenska tryck-
friheten 250 år

Nordisk arkivdag i
Island 2016

Ved det lukkede
arkivs port

14

25

30

34

NORDISK ARKIVNYT

utges av Riksarkivet och utkommer
fyra gånger om året.

HUVUDREDAKTÖR

Maria Larsson Östergren
Riksarkivet
Box 12541
S-102 29 Stockholm
e-post: maria.larsson-ostergren@
riksarkivet.se
Tel.: (+46) 10 476 88 92

LOKALREDAKTÖRER

Danmark

Julie Avery
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45) 41 71 72 24
e-post: jav@sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258.
FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@arkisto.fi

Island

Hrefna Róbertsdóttir
Islands Nationalarkiv, Reykjavík
Laugavegur 162, IS-105 Reykjavík
Tel.: +354 590 33 00
e-post: hrefna@skjalasafn.is

Norge

Fredrik Larsen Lund
Riksarkivet
Postboks 4013 Ullevål Stadion
N-0806 Oslo
Tel.: (+47) 22 02 26 00
e-post: fredrik.larsen@arkivverket.no

Sverige

Andreas Wallgård
Riksarkivet, Landsarkivet i Vadstena
Box 126
592 23 Vadstena
Tel: 010-476 87 83
e-post: andreas.wallgard@riksarkivet.se

**Prenumerationsärenden
och adressändringar**

Maria Larsson Östergren
maria.larsson-ostergren@riksarkivet.se

ANSVARIG UTGIVARE

Karin Åström Iko

LAYOUT & TRYCK

Wikströms Tryckeri AB, Uppsala
Upplaga 2000
ISSN 0546 2851

Retur – Riksarkivet

Huvudredaktören

Välkommen till ett nytt år med Nordisk Arkivnyt. I årets första nummer gör vi en utblick till Algeriet och får, förutom information om arkivmaterial som rör Norden, en inblick i hur svårt det som forskare kan vara att få tillträde och tillgång till arkiven och arkivhandlingar. Sverige och Finland har firat Tryckfrihetsförordningen under hela 2016, och den 2 december firades den riktigt ordentligt när 250-års dagen inträffade. I en artikel från Sverige berättas om högtidligheten. Att arkiven hänger samman med det fria ordet, öppenhet och demokrati tar vi för helt självklart. Just nu är också frågor om källkritik och källornas autenticitet högaktuellt. Vi talar idag om "fake news" och hur enkelt förfälskade nyheter sprids, via hemsidor och sociala medier, vad kan vi lita på, vad är sant och vad är falskt? Då blir arkiven, arkivarierna och arkivens verksamhet än viktigare och står som garantier som kan säkerställa att information är autentisk och oförändrad.

EU:s dataskyddsförordning är något som många brottas med och diskuterar just nu inom vår sektor. Rätten att bli glömd är både en stor och allvarlig fråga att förhålla sig till. I en artikel från Danmark rapporteras om en konferens som handlade om "Pligten til at huske – retten til at blive glemt".

Vi lever i en allt mer internationell värld och arkiven påverkas på olika sätt. I krig och konflikter är det stor risk att arkiven skingras och förstörs. Det är därför värdefullt att material kan bevaras digitalt på en säkrare plats. Finska Riksarkivet är en fristad och har tagit emot material som är i fara.

För 20 år sedan var arkivpedagogik och arkivförmedling ett nytt fält och ett nytt begrepp inom arkivsektorn. Att målinriktat arbeta gentemot olika användargrupper och särskilt mot barn och unga är idag självklart i vår verksamhet. I Sverige har arbetet uppmärksammat och Kerstin Martinsdotter verksam vid Malmö stadsarkiv och en av landets första arkivpedagoger har utnämnts till hedersdoktor för sina insatser på området. Grattis! Mer om Kerstins utnämning kan du läsa under Personalia.

Allt varar inte för evigt, inte ens att vara lokalredaktör för Nordisk Arkivnyt. I samband med årsskiftet slutade Leon Jespersen som dansk lokalredaktör efter 16 år. Leon var under perioden 2010–2014 också huvudredaktör. Ett stort och varmt tack till Leon för hans engagerade insats för tidskriften. Jag vill också rikta ett personligt tack till Leon som generöst delade med sig av sina erfarenheter när jag efterträdde honom som huvudredaktör. Samtidigt vill jag hälsa Julie Avery välkommen som ny dansk lokalredaktör.

Maria Larsson Östergren

Tipsa redaktionen

Har du synpunkter, nyhetstips eller förslag till artiklar?
Välkommen att kontakta någon i redaktionen.

Material till redaktionen

Redaktionen har försökt att efterforska upphovsrätt till fotografier och illustrationer. Eventuella rättighetsinnehavare, som inte har blivit kontaktade, kan vända sig till redaktionen. Den som skickar in material till Nordisk Arkivnyt förutsätts medge elektronisk publicering.

Webbplats

www.arkivnyt.nu

Nordens engang største afleverer det sidste

Henrik Knudsen

I sommeren 2016 afleverede Det Østasiatiske Kompagni (ØK) hos Rigsarkivet i København i alt otte flyttekasser med materiale fra virksomhedens 118 årige historie. Blandt materialet er fx en ubrudt række af bestyrelsesrådsprotokoller dækkende perioden fra selskabets grundlæggelse i marts 1897 til maj 2013. Protokollen giver et unikt indblik i en virksomhedsledelses dispositioner gennem to verdenskrige og tre dybe verdensomspændende recessionsperioder.

Speciel situation

Det er i forvejen sjældent, at en virksomhed afleverer sine bestyrelsesprotokoller, selv for år tilbage, og derfor er det en helt exceptionelt sjælden begivenhed, når der i dette tilfælde er afleveret bestyrelsesmateriale af helt ny dato. Nu er det også en ganske speciel virksomhed, det drejer sig om. I en ganske speciel situation.

Afleveringen er nemlig en konsekvens af, at virksomheden nu efter 118 år med hovedsæde i København har lukket aktiviteterne ned i Danmark. Faktisk er de 118 år lidt af en tilsnigelse. ØK eksisterede nemlig i nøjagtig 118 år – minus en dag. Den 26 marts 2015 var en epoke slut, da bestyrelsen vedtog at ændre navn fra A/S Det Østasiatiske Kompagni til Santa Fe Group A/S. Samtidig blev det besluttet, at selskabet i fremtiden skulle ledes fra London og at konto-

■ Da de tre søsterskibe Selandia, Jutlandia og Fionia indgik i ØK's flåde i 1912 var det verdens første dieseldrevne fragtskibe. Skibene var designet i skærende kontrast til de eksisterende dampskibe. Dampskibenes store osende skostene var erstattet af diskrete udstødningsrør placeret på bagsiden af agtermasten og der var elektrisk lys i skibets saloner. På dette billede fra 1933 ligger Jutlandia på anker ud for Vancouver. City of Vancouver Archives, CVA 447-2348.2. Foto: Walter E. Frost.

ret i København skulle afvikles. Det var denne beslutning, der førte til ønsket om at aflevere protokollerne og andet tilbageværende historisk materiale til Rigsarkivet.

Kronjuvel i dansk erhvervshistorie

ØK er en af kronjuvelerne i dansk erhvervshistorie. Tilbage i 1970'erne var det Skandinaviens største virksomhed målt på omsætning. I sin storhedstid var ØK et globalt konglomerat, der omfattede alt fra rederidrift, skibsbygning, slagterier, plantager, medicinalindustri, industriselskaber og agenturer for

utallige globale virksomheder. Siden blev dattervirksomhederne solgt stykke for stykke, og til slut var der kun en stor global flytteforretning, Santa Fe, med en omsætning på knap 3 mia. kr. i 2015 tilbage.

ØK blev stiftet i 1897 af etatsråd H.N. Andersen, en af datidens fremmeste og skarpeste forretningsmænd med et globalt udsyn, der fra starten rakte langt ud over Danmark. Med sin internationale orientering lagde H.N. Andersens ude i verden de spor virksomheder som Mærsk, F.L. Smidth, Carlsberg og Lego senere har fulgt i deres globaliseringsstrategi.

Kosmopolitisk virksomhed

For kort tid siden udsendte virksomhedshistorikeren Martin Jes Iversen et pragtfuldt storværk om ØK's historie med titlen Udsyn: ØK, Danmark og verden. Heri fortælles historien om en virksomhed skabt på en kosmopolitisk ambition, der mod alle odds ekspanderede for fuld damp i en tid præget af protektionisme, nationalisme, krise og verdenskrige. Da globaliseringen for alvor satte ind i slutningen af det 20. århundrede, og vilkårene for globale virksomheder dermed blev kraftigt forbedret, visnede virksomheden paradoksalt nok hen.

Det er dermed et helt centralt og ganske fascinerende kapitel i dansk erhvervshistorie, der nu i sin helhed er kommet på arkiv, bevares for eftertiden og stilles til rådighed for den erhvervshistoriske forskning, og for andre interesserede. Afleveringen omfatter blandt andet 37 forhandlingsprotokoller fra bestyrelsen dækkende hele perioden fra det første bestyrelsesmøde den 20. marts 1897 og frem til maj 2013.

Nær gået tabt...

At der overhovedet er materiale fra virksomhedens første år, er faktisk lidt af et tilfælde. ØK's tidligere hovedsæde i Holbergsgade 2 i København, blev i december 1944 jævnet med jorden ved schalburgtage – den terror, som tyske nazister og deres danske hjælpere i den sidste del af besættelsestiden rettede mod modstandsbevægelsen og danske virksomheder og organisationer som en hævn for modstandsaktionerne. ØK's protokoller overlevede på mirakuløs vis både selve bombesprængningen og den efterfølgende brand, der efterlod domicilet nedbrændt til grundstenen.

Der er tale om et stort set komplet virksomhedsarkiv, der ikke kun afspejler topledelsens og bestyrelsens dispositioner, men også mere jordnære facetter af historien. Arkivet rummer fx masser af materiale fra virksomhedens internationale afdelinger, datterselskaber i udlandet og oversøiske kontorer. Et stort stamkortsmateriale over personalet og

dere, der fx overfor myndighederne skal dokumentere, at de har arbejdet i udlandet i en længere periode af deres liv.

Stadig mange historier at fortælle

Her i 100 året for overdragelsen af Dansk Vestindien til USA er der speciel grund til at fremhæve, at

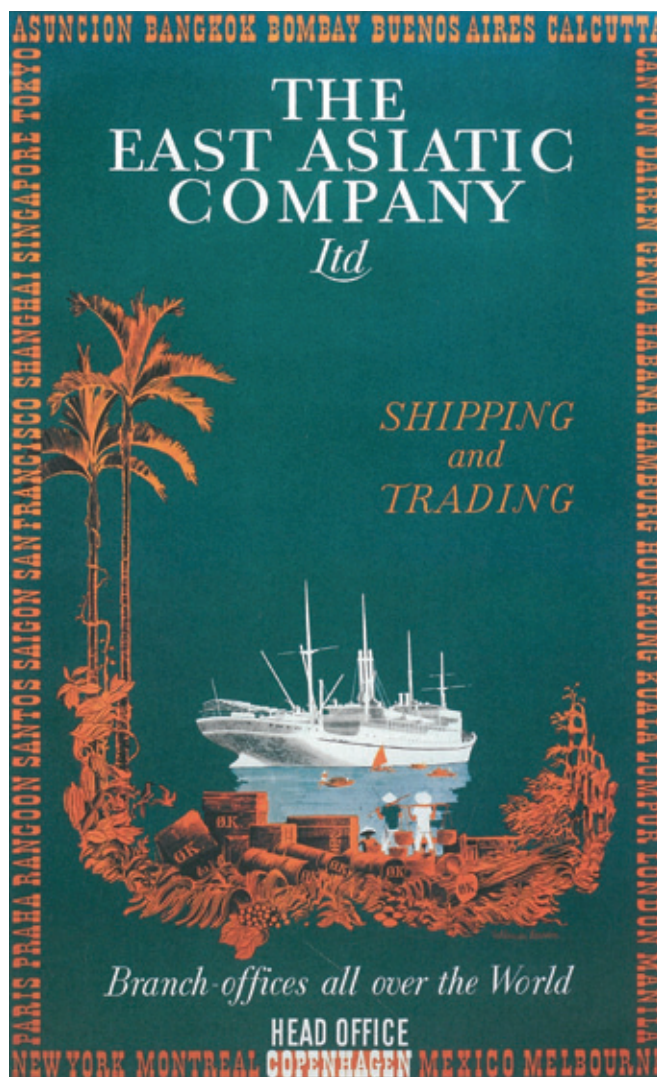
ØK's virksomhedsarkiv også kan bidrage til belysningen af øernes erhvervshistorie. Det kan det på grund af H.N. Andersens skarpe blik for potentialet i en moderne dybhavn ved Charlotte Amalie på Sankt Thomas og hans indsats for at fremme handlen og erhvervsmulighederne på øerne. I et højdramatisk samarbejde med det tyske rederi HAPAG og i direkte konkurrence med andre store rederier fik det ØK kontrollerede Dansk Vestindiske Kompagni i 1905 skabt en dampskibslinje fra Nordeuropa til Vestindien. H.N. Andersen iværksatte i 1912 et større arbejde med udbygning og modernisering af havnen i Charlotte Amalie på Sankt Thomas. Åbningen af Panama Kanalen året efter gav området en ny strategisk betydning og gjorde havnen yderst attraktiv som transithavn.

Martin Jes Iversens historie bygger næsten udelukkende på virksomhedens bestyrelsesprotokol og på trykte kilder. Der er således stadig masser af ubrugt kildemateriale i

virksomhedens arkiv og masser af ØK-historie, der venter på at blive opdaget og fortalt.

Skribenten er arkivar og seniorforsker og arbejder med indsamling af private arkiver hos Rigsarkivet i Viborg

■ ØK fik i 1930'erne tegnet en række reklameplakater som denne af Valdemar Larsen. Kilde: ØK's billedarkiv, her scannet fra Martin Jes Iversen, Udsyn.

fyldige fortegnelser over besættningerne på kompagniets mange skibe gør det muligt at sætte navn og ansigt på de mange mennesker, der har arbejdet for virksomheden. Stamkort hører ikke til erhvervshistorikeres foretrukne materialer, men bruges flittigt af folk, der søger oplysninger om slægtninge og af ældre medarbej-

Pligten til at huske – retten til at blive glemt

Else Hansen

Rigsarkivet var 2.11.2016 vært for konferencen *Pligten til at huske – retten til at blive glemt*. Konferencens tema afspejler den problematik, at der med den nye persondataforordning er sat fokus på den enkelte borgers ret til at kontrollere brugen af egne oplysninger. Det er relevant i en tid, hvor personhenførbare data i mange situationer snarere er 'ressourcer' end 'informationer', men hvor stiller den diskussion arkiverne og dermed fremtidens historie om vores nutid? Hvad er konsekvenserne for fremtidens historieskrivning, hvis *retten til at blive glemt* udnyttes i vid udstrækning? Hvem skal bestemme, hvad der skal glemmes, og hvad der skal huskes? Har samfundet og borgeren ikke en *pligt til at huske*?

Rigsarkivets konferencer, der blev afholdt for 5. gang, tiltrækker en god blanding af beslutningstagere og praktikere i kommuners og statens informationshåndtering samt en bred vifte af leverandører af it-ydelser og it-systemer til det offentlige. De 200 deltagere fik i løbet af dagen inspiration til at sætte yderligere fokus den nødvendige gode informationshåndtering hos de enkelte myndigheder og kommuner.

Konferencen blev indledt af Bente Skovgaard Kristensen, afdelingschef i Kulturministeriet. Hun lagde vægt på, at arkiverne skal omstille sig fra at håndtere hyldekilometer til at håndtere terabytes som det primære, når man indsamler. Samtidig skal arkiverne sikre, at de bevarede data hele tiden opbevares i digitale formater og på medier, som kan læses – også i fremtiden: "Håndteringen af udfordringerne er en opgave, som arkiverne med Rigsarkivet i spidsen skal løfte."

■ Til konferencen "Pligten til at huske - retten til at blive glemt" var der omkring 200 fremmødte. Under præsentationerne blev det blandt andet diskuteret hvem der skal bestemme, hvad der skal glemmes og hvad der skal huskes. Foto: Jens Worm Begtrup, Rigsarkivet.

Konferencens tema blev behandlet i formiddagens to keynotes fra Birgit Kleis, Datatilsynet, og fra Bo Lidegaard, Politiken. Birgit Kleis gennemgik EU's forordning om persondata, og kom ind på de områder, hvor der sker ændringer i forhold til gældende ret, herunder hvordan Datatilsynets arbejde vil blive påvirket af forordningen. Som historiker, embedsmand og chefredaktør fortalte Bo Lidegaard om, hvordan mulighederne for at danne et retvisende virkelighedsbillede afhænger af de kilder, man anvender. Det kan være journalisering og arkivering i det offentlige, eller det kan være oplysninger fra internettet. I begge tilfælde er det nødvendigt at anvende god kildekritik og flere kilder.

Om eftermiddagen blev forskellige aspekter ved god forvaltningsskik behandlet. De offentlige myndigheders varetagelse af god forvaltningsskik er nemlig ikke bare en nødvendig forudsætning for en transparent og pålidelig offentlig sektor, men også for god kvalitet i fremtidens arkiver. Der var en række velbesøgte sessioner med oplæg fra Stella Bor-

ne Mikkelsen (Slagelse Kommune): *Journalisering – det offentliges akilleshæl?*, Peter Holdt Christensen (CBS): *Videndeling – når det handler om systemer og mennesker*, Sara Wadmann (KORA): *Som svampe i en skovbund: Datavækst i den offentlige forvaltning*, Marianne Paasch (AAU): *Digital informationsforvaltning: En udfordring for både forvaltning og arkiv?*, Malene Seifon (Devoteam) *Fra journalsystem til proces-optimering, big data og samarbejdsplatform* og Lau Caspar Thygesen (Statens Institut for Folkesundhed, SDU) *Brug af digitale sundhedsdata til forskning – til gavn for borger og patient*. Alle præsentationer findes på www.sa.dk.

Rigsarkivets næste konference finder sted 8. november 2017 i København. Program og andre nyheder offentliggøres på www.sa.dk og gennem LinkedIn-gruppen *Rigsarkivets konference om forvaltning og arkiv*.

Skribenten er seniorforsker ved Rigsarkivet

Ny bog om udviklingen af velfærdsstatens universitetspolitik

Julie Avery

I en ny bog undersøger seniorforsker Else Hansen udviklingen fra eliteorienterede universiteter til velfærdssamfundets masseuniversiteter.

Seniorforsker på Rigsarkivet i Danmark, Else Hansen, præsenterede til en festlig reception i Harsdorffsalen den 27. januar, sin nye udgivelse: "Professorer, studenter og polit.er – Om velfærdsstatens universitetspolitik 1950–1975". Her fortalte hun om de arkivundersøgelser og den research, der ligger til grund for bogen, som bygger på arkivmateriale, der ikke tidligere har været brugt i videnskabeligt arbejde.

Bogen bygger blandt andet på arkivstudier af materiale fra udvalg under Undervisningsministeriet, hvor linjerne for den fremtidige universitetspolitik blev diskuteret. Bogen beskriver, hvordan de overordnede strømninger i velfærdsstaten blev bestemmende for udformningen af universitetspolitikken i Danmark i periode 1950–1975. De universitetspolitiske diskussioner står i centrum for bogens analyse af magtkampagne om de danske universiteter.

Også i 1950'erne kritiserede studenterne universiteterne og krævede større indflydelse, men først sidst i 1960'erne var der politisk vilje til at ændre de danske universiteter. Op gennem 1960'erne havde et samfundsøkonomisk paradigme for planlægning flere gange vist sig stærkere end det traditionelle lær-

■ Rigsarkivet fejrede Else Hansens bogudgivelse ved en reception i Harsdorffsalen. Bogudgivelsen kaster lys over velfærdsstatens universitetspolitik 1950–1975 og viser at dansk universitetspolitik gennemgik store ændringer i perioden. Foto: Julie Avery.

domsparadigme. Det betød blandt andet prioritering af de naturvidenskabelige fag og fastholdelse af fri adgang til universiteterne. Studenternes oprør i 1968 satte for alvor universiteterne på den offentlige dagsorden, og politikerne kunne endelig gennemføre en omordning af de danske universiteter, som for længst havde fundet sted i Sverige.

Til receptionen var der både mulighed for at høre forfatteren fortælle levende om bogen og arkivmaterialet, og for at få et signeret eksemplar til særpris.

Fakta om forfatteren:

Else Hansen, ph.d., er seniorforsker ved Rigsarkivet og har tidligere udgivet bl.a. "En koral i tidens strøm – Roskilde Universitetscenter 1972–1997" (1997) samt redigeret og bidraget til "Ny viden – gamle idéer: Elektroniske registres indførelse i centraladministrationen" (2006) og "Samfundsplanlægning i 1950'erne: Tradition eller tilløb?" (2009). Professorer, studenter og polit.er – Om velfærdsstatens universitetspolitik 1950–1975" (2017) fra Museum Tusulanums Forlag.

Historisk traktat mellem Danmark og Japan udstilles

Julie Avery

I år kan Danmark og Japan fejre 150-året for grundlæggelsen af de diplomatiske forbindelser mellem de to lande. Startskuddet til det store jubilæum fandt sted ved en festlig udstillingsåbning af særudstillingen Japanomania den 18. januar på Statens Museum for Kunst i København. Her har den første handelstraktat mellem Danmark og Japan fra 1867 fået en fremtrædende plads i udstillingen.

Hvad sker der, når Japan møder Norden? Sådan spørger Statens Museum for Kunst i København i en ny udstilling Japanomania i Norden 1875–1918. Udstillingen kaster lys over, hvordan den vestlige kunst i denne periode blev gennemsyret af japansk æstetik. Udstillingen er et samarbejde mellem de tre nordiske nationalgallerier i Helsinki, Oslo og København. Et af de vigtigste omdrejningspunkter for udstillingen på kunstmuseet er den originale venskabs-, handels- og søfartstraktat fra 1867, der er udlånt til museet af Rigsarkivet. Traktaten udgør grundlaget for oprettelsen af de diplomatiske forbindelser mellem Danmark og Japan.

I oktober skal traktaten en tur til Japan for også der at indgå i en udstilling i Japans nationale arkiv, og derefter vender den tilbage til Rigsarkivet i Danmark. 150-året bliver fejret i både Danmark og Japan i hele 2017 og der er et omfattende kulturprogram med mere end 50 arrangementer.

■ Handelstraktaten fra 1867 udgør grundlaget for oprettelsen af de diplomatiske forbindelser mellem Japan og Danmark.
Foto: Julie Avery.

■ Både den japanske delegation, den danske rigsarkivar, Kronprins Frederik og kulturminister Mette Bock deltog i den festlige åbning af udstillingen Japanomania. Foto: Hasse Ferrolld.

■ I anledning af 150-året for grundlæggelsen af de diplomatiske forbindelser mellem Danmark og Japan, åbnede Statens Museum for Kunst en udstilling, hvor Rigsarkivets originale handelstraktat fra 1867 fik ærespladsen i udstillingen. Foto: Hasse Ferrolld.

En traktat på hollandsk og japansk

Baggrunden for tilblivelsen af traktaten, der kan opleves på Statens Museum for Kunst frem til den 23. april 2017, var ønsket om tættere handelsmæssige bånd til Japan. Danmark

havde i 1853 længe ønsket at dette. Andre vestlige lande havde allerede sikret sig ret til bosættelse, jordbesiddelser og erhvervsudøvelse i landet. Så for Danmark var det, blandt andet af økonomiske grunde, vigtigt at opnå en traktat med Japan, der den-

gang kun tillod handel med de nationer, der stod i et kontraktligt forhold til landet. Det betød, at hvis dansk skibsfart skulle gøre sig gældende i handlen i Østasien, måtte landet få adgang til de japanske havne - ligesom de andre vestlige lande, som Danmark konkurrerede med. Uden diplomatisk repræsentation i Japan var det dog svært, men redningen blev den hollandske generalkonsul, der forhandlede på Danmarks vegne. Den vigtige rolle som generalkonsulen spillede, er grunden til, at traktaten er udfærdiget på både japansk og hollandsk.

Siden traktatens tilblivelse er Japans eksemplar uheldigvis brændt. Men den japanske regering har i anledning af jubilæet fået lavet en kopi af den oprindelige handelstraktat fra 1867. Den blev overrakt af den danske kulturminister den 7. februar i år i Japan. Kopien er udført på japansk papir lavet af morbær- og hampefibre.

Rigsarkivet 2025

Asbjørn Hellum

Nationalarkiver har som andre organisationer og virksomheder behov for at skabe langsigtet retning på ledelse, beslutninger og den daglige opgaveløsning samt i udviklingen af virksomheden. I den proces spiller mission og vision en vigtig rolle. Det er arkivernes mission at sikre bevaring og tilgængelighed af arkivalier med væsentlig historisk, kulturel og forskningsmæssig værdi, samt arkivalier som dokumenterer administrative og retlige forhold. Sammen med visionen er missionen rygraden i "Grundfortællingen" som populært giver en langsigtet retning på institutionens virksomhed, og som understøttes af strategien og de strategiske mål.

Det danske Rigsarkiv kunne i efteråret 2016 præsentere sin nye institutionsstrategi, *Rigsarkivet 2025*. Strategien er blevet til efter et omfattende forløb med såvel medarbejder- som konsulentinddragelse og i samspil med vores opdragsgivere i Kulturministeriet. Strategiarbejdet er udover selve hoveddokumentet, *Rigsarkivet 2025*, udmøntet ved en grundfortælling, en omverdenanalyse, en udviklingsplan og senest en rammeaftale for 2017–2018 mellem Kulturministeriet og Rigsarkivet. Alle dokumenterne er tilgængelige på www.sa.dk.

Centralt i strategien står Rigsarkivets mission og vision. Missionen udgøres af grundfortællingen – med

RIGSARKIVARENS SPALTE

RIGSARKIVET

overskriften: *Vores fælles hukommelse*. Visionen lyder: *"Rigsarkivet sikrer og aktiverer vores fælles hukommelse, så den i stigende grad skaber værdi for det danske samfund."* Visionen er pejlemærket for, hvor Rigsarkivet i de kommende år skal bevæge sig hen. Visionen understøttes af tre afgørende strategiske mål:

Rigsarkivet vil frem mod 2025:

- Bringe arkiverne i spil til flere
- Bidrage til effektivisering af den offentlige sektor
- Udvikle og fremtidssikre sine samlinger

Arkiverne bringes i spil til flere

Det er Rigsarkivets strategiske målsætning, at digital anvendelse af Danmarks arkivalske kulturarv bliver mulig og attraktiv for endnu flere samtidig med, at den samlede volumen af digitalt tilgængelige do-

kumenter, billeder, data mv. fortsat øges.

Skal vi også fremover kunne sikre, at den arkivalske dokumentation kan anvendes så meget som muligt af så mange som muligt, er det en klar forudsætning, at Rigsarkivet i stadigt højere grad indgår i strategiske samarbejder med andre interessenter. Det kan være foreninger, andre kulturarvsinstitutioner, udenlandske partnere, kommercielle webtjenester m.v. Dette er reelt udtryk for et strategisk skift, hvor vi nu opfatter det vigtigere at skabe samfundsmæssig effekt af arkivaliernes anvendelse end at konkurrere om brugere og services. Derfor er etablering af åbne API'er og åbenhed mod crowdsourcing og Open Data centrale parametre.

Tilgængelighed og åbenhed i vores samlinger skal altid balanceres mod iboende sikkerheds- og fortrolighedskrav. Dette gælder ikke

■ Rigsarkivet rummer 450 hyldekilometer papirarkivalier fra Danmarks historie og mere end 78 terabyte. Det er Rigsarkivets opgave at sikre så god en dokumentation af det moderne danske samfund som muligt – både på papir og digitalt. Foto: Torben Eskerod.

mindst for digitalt skabte data og dokumenter, hvor vi i de kommende år vil lægge en stor indsats i realisere dataenes mangfoldige og samfundsnyttige anvendelsesmuligheder.

Vejledningsindsatsen skal fortsat tilpasses en mere og mere reel digital virkelighed. En professionel og effektiv vejledningsindsats er en forudsætning for systematisk og omkostningseffektiv adgang til og anvendelse af arkivalierne og den enorme viden, som Rigsarkivet og medarbejderne kan stille til rådighed for myndigheder og forskningen. Vi vil derfor arbejde for, at vejledningsindsatsen altovervejende bliver stadig mere digital, mens kvaliteten i vidensformidlingen øges. Det sidste bør ikke mindst ske med bidrag fra en målrettet forskningsindsats, hvor forskningsressourcerne bliver anvendt, så de får størst mulig effekt på opnåelsen af Rigsarkivets strategiske mål.

Bidrag til effektivisering af den offentlige sektor

Det er afgørende for Rigsarkivets fremtid, at vi kan vise, at vi også kan skabe værdi for den offentlige sektor her og nu.

Det kan vi først og fremmest gøre ved at stille den dokumentation, som de offentlige myndigheder har afleveret til os, til rådighed for myndighederne igen. Det gør vi allerede, når det gælder dokumentation i papirform, men vi skal også kunne gøre det, når det gælder den dokumentation, der er skabt i digital form. De offentlige myndigheder bruger fx mange ressourcer på at holde it-systemer i drift, der er gået ud af daglig brug, fordi de har brug for den dokumentation, som systemerne indeholder. På dette område vil Rigsarkivet kunne bidrage til at nedbringe myndighedernes omkostninger mærkbart. Det vil vi også kunne gøre, efterhånden som vi får mulighed for at modtage de sidste af de papirarkiver, som myndighederne stadig selv opbevarer. Det skyldes, at langt de fleste danske myndigheder i en årrække har været digitale og derfor ikke længere har

■ Rigsarkivet skal følge med den fortsatte teknologiske udvikling. Det har både betydning i forhold til indsamling og bevaring af digitalt skabte data og i forhold til, hvordan samlingerne stilles til rådighed.

Foto: Torben Eskerod.

brug for papirarkiverne, men stadig skal betale husleje for opbevaring af dem, indtil Rigsarkivet kan modtage arkivalierne.

Derudover skal vi blive endnu bedre til at bringe den viden, som vi har om, hvordan myndighederne styrer de mange informationer, som indgår i deres forvaltning, i spil. Derfor er Rigsarkivets kursusvirksomhed overfor offentlige myndigheder blevet et mål på den nye rammeaftale.

Endelig skal vi fortsat have fokus på, at det bliver så nemt og billigt for myndighederne som muligt at aflevere arkivalier til Rigsarkivet. Også på dette område er der mål i den nye rammeaftale.

Udvikling og fremtidssikring af samlingerne

Rigsarkivet lever ikke op til missionen, hvis vi ikke fortsat udvikler vores samlinger og sikrer, at vi også

fremover kan stille dem til rådighed.

Det er Rigsarkivets opgave at sikre så god en dokumentation af det moderne danske samfund som muligt indenfor de økonomiske rammer, der stilles til rådighed. Det gør vi først og fremmest gennem bevaring af dokumentation fra den offentlige sektor, men vi skal blive endnu bedre til at dokumentere de samfundsfænomener, som ikke sætte sig spor i den offentlige forvaltnings arkiver gennem indsamling af dokumentation fra den private sektor. Det vil ske i et frugtbart samarbejde med de øvrige aktører på privatarkivområdet.

Derudover er udfordringerne i høj grad digitale. Vi skal være i stand til at følge med den fortsatte teknologiske udvikling. Det har både betydning i forhold til indsamling og bevaring af digitalt skabte data og i forhold til, hvordan vi stiller vores

samlinger til rådighed igen. Der kommer hele tiden nye teknologier på markedet, der påvirker både den offentlige og den private sektors arkivdannelse. De data og dokumenter, der bliver skabt med anvendelsen af disse teknologier, skal vi være i stand til at bevare, ligesom vi skal være i stand til at håndtere de voksende datamængder.

På samme måde skal vi også fremover være i stand til at stille vores samlinger til rådighed på en tidssvarende måde, så brugerne kan finde det, de har brug for og så vidt muligt anvende det, som de vil. Det skal ske på en måde, så vi ikke går på kompromis med sikkerheden.

Derfor indgår der i Rigsarkivets nye rammeaftale både mål om opgradering af vores eksisterende it-systemer og udarbejdelse af en egentlig digitaliseringsstrategi, som skal hjælpe Rigsarkivet videre ad vejen med at blive et fuldt digitalt arkiv.

Det videre perspektiv

Ikke så snart er arbejdet med en ny institutionsstrategi afsluttet, før et nyt kan begynde. Vi har i rammeaftalen med Kulturministeriet således indgået mål om udarbejdelse af en *digitaliseringsstrategi*, som i detaljer skal beskrive aktuelle og kommende udfordringer i forhold til ikke mindst bevaring og tilgængeliggørelse af digitalt skabte data og dokumenter. Digitaliseringsstrategien skal ligge klar medio 2018. Resultaterne herfra vil med sikkerhed betyde en revision af *Rigsarkivet 2025*, som dermed forhåbentlig vil vise sig at være det dynamiske og potente strategiværktøj, som vi ønsker det skal være.

Finlands riksarkiv som fristad för internationellt dokumentmaterial i fara

Jussi Nuorteva

Det krig som Förenta Staterna och en internationell koalition under dess ledning inledde i mars 2003 mot Iraks enväldige ledare Saddam Hussein blev startpunkten för en intern konflikt i det etniskt och i religionshänseende splittrade Irak. Stridigheterna främjade islamistiska extrema rörelser och var även ägnade att bryta ner statliga strukturer. Arabvåren 2011 spred oroligheterna till nya områden. Syrien gled in i ett tillstånd av internt kaos och efter Muammar Gaddafis långa styre med järnhand splittrades Libyen i stamområden som bekämpar varandra. Även Egypten, Jemen, Sudan, Mali, Afghanistan, Pakistan och Somalia figurerade i rubrikerna.

Inom Förenta nationernas organisation för utbildning, vetenskap och kultur (Unesco) tilltog oron över den förstörelse som drabbade mänsklighetens gemensamma kulturarv, i främsta hand p.g.a. islamistiska extremisters avsiktliga attacker också mot kulturobjekt. Även striderna hade förorsakat stor förödelse, bl.a. genom bombningar. Förstörandet av Buddhastatyerna i Bamiyan i Afghanistan, brännandet av Iraks nationalmuseum och ödeläggandet av Palmyra som hör till Unescos världsarv har överskridit nyhetströskeln överallt i världen.

Också kulturarvet i dokumentform har utsatts för förstörelse.

■ UMAM Documentation & Research Center i Beirut har utsatts för konkreta hot, vilket här verifieras av en anställd vid centret. Foto: Jussi Nuorteva.

Saddam Husseins egna styrkor brände Iraks nationalarkiv och -bibliotek för att dölja åtgärder som administrationen vidtagit. I Timbuktu riktade islamisterna sina attacker mot skrifter av islamska lärare som beskyldes för irrläror och deras mausoleer. I Kairo brände en folkhop i december 2011 Egyptiska institutet (Institut d'Égypte), som grundats 1798 av Napoleon. Kulturhistoriskt värdefulla böcker och handskrifter förstördes också i samband med attacker mot koptiska kyrkor och kyrkor som lyder under det

ortodoxa patriarkatet i Alexandria. I Syrien förstördes kyrkan i Ma'loula med tillhörande kristna församling, de sista som talade arameiska.

Unescos generalsekreterare Irina Bokova har upprepade gånger påmint om att förstörandet av kulturegendom står i strid med Haagkonventionen av år 1954 om skydd av kulturegendom under väpnade konflikter. Unescos generalförsamling antog under sin 38:e session i november 2015 en rekommendation om skydd av kulturegendom i dokumentform. Där uppmanas medlemsländerna att digitalisera kulturegendom i dokumentform och att ta emot sådan för säkerhetsförvaring. Rätt få medlemsländer har till dags dato tagit fasta på denna möjlighet att verka för säkerställandet av global information.

Finlands riksarkiv började redan år 2011 ta emot kulturegendom i dokumentform av internationell betydelse för säkerhetsförvaring. Initiativet till denna åtgärd togs av Internationella arkivrådets (International Council on Archives, ICA) grupp för mänskliga rättigheter. Dess ordförande, Trudy Huskamp-Peterson, hade besökt UMAM Documentation & Research Center i Beirut. UMAM, som inrättats 2004, hade systematiskt samlat in material om inbördeskriget i Libanon 1975–1990 och ställt det till forskarnas och medborgarnas förfogande. Centret inrättades av den kände tyska krigskorrespondenten och dokumentaristen Monika Borg-

■ Gatuvy från Damaskus våren 2011 då de första svallvågorna från Arabvåren nådde Syriens huvudstad. I fonden skimtar bl.a. den byggnad där Finlands Mellanösterninstitut är inrymt. Foto: Jussi Nuorteva.

mann och hennes libanesiske make Lokman Slim.

UMAM:s arkiv innehåller personuppgifter om 70 000 personer som dödas och försvunnit under inbördeskriget i Libanon och material om massakrerna i flyktinglägren Sabra och Shatila 1982. Bland detta material finns mycket oersättligt video- och bildmaterial. Riksarkivet biföll ICA:s begäran. Det utsedda materialet blev i april 2011 i Beirut kopierat på hårddiskar och överfördes till Finland för säkerhetsförvaring. Av säkerhetsskäl länkas det inte till något informationssystem. Materialet är inte heller i Finland tillgängligt för forskningen. Det får användas endast i undantagsfall med

skriftligt tillstånd av UMAM. Något senare samma år mottog Riksarkivet för förvaring originalmaterial som tillhört den undersökningskommission för Kirgisistan som tillsattes av OSSE år 2010. Materialet hade förvarats temporärt hos organisationen Crisis Management Initiative, som leddes av mottagaren av Nobels fredspris Martti Ahtisaari.

Våren 2016 inledde Riksarkivet förhandlingarna om säkerhetsförvaring av material som blivit kopierat under det syriska inbördeskriget. De ledde till ett avtal och överföring av detta material till Finland i november 2016. Först en vecka senare informerades den övriga världen om det skedda, om än under ovanligt synliga

former. Abu Dhabi var tillsammans med Unesco värd för ett möte för planering av åtgärder i syfte att skydda kulturegendom under väpnade konflikter; mötet öppnades 2.12.2016. Finska Riksarkivets positiva exempel togs upp i flera inlägg under mötet i Abu Dhabi och i det meddelande som finska undervisnings- och kulturministern Sanni Grahn-Laasonen utfärdade samma dag.

*Skribenten är riksarkivarie
och generaldirektör för
Finlands riksarkiv*

Finska arkivverket firade 200-årsjubileum i familjekretsen

Pertti Hakala

Måndagen den 12 december 2016 höll Riksarkivet i Helsingfors stängt. Hela dagen var reserverad för firandet av det finska arkivverkets 200-årsjubileum, en fest dit alla anställda vid Riksarkivets enheter och de sju landsarkiven hade fått inbjudan. Hela 159 anställda vid arkivverket hade hörsammat inbjudan och infann sig i god ordning under förmiddagen för guidade turer i riksarkivsbyggnaden och stärkande lunch inför själva festen. Festklädda, förstås.

Den officiella delen av festligheterna, dagsfesten i Riksarkivets gamla forskarsal, vidtog kl. 13 med ett hälsningstal av riksarkivarie Jussi Nuorteva. Han konstaterade att festen firades i familjekretsen, även av kostnadsskäl, med de nordiska riksarkivarierna och generaldirektören för Estlands arkivverk som enda utländska gäster. Han framhöll samtidigt att 200-årsjubileerna är ovanliga i det unga Finland och påminde om moderorganisationens, svenska Riksarkivets, förestående 400-årsjubileum år 2018.

Efter talet följde utdelning av ordenstecken enligt mottagarens tjänsteställning, till 12 förtjänta, och en bildkavalkad med kommentarer av riksarkivarie Nuorteva. Kavalkaden inleddes med riksarkivets äldsta urkund, konung Birgers skyddsbrev till kvinnorna i Karelen från år 1316,

■ Undervisnings- och kulturminister Sanni Grahn-Laasonen var självskrivna första talare då det blev dags för hälsningar till 200-årsjubilarerna. Riksarkivet lyder under undervisnings- och kulturministeriet. Foto: Marko Oja.

och avslutades med bilder av det nya centralarkivet i vardande i S:t Michel, betecknat som den sista arkivbyggnaden som uppförs i Finland.

Därefter följde överlåtandet av Arkivverkets rykande färska 200-års-historik, författad av riksarkivarie Jussi Nuorteva och forskningsdirektör Päivi Happonen. Kundchef Raimo Savolainen vid förlaget Edita Publishing överlät de första exemplaren till undervisnings- och kulturminister Sanni Grahn-Laasonen och

försvarsminister Jussi Niinistö vilka hedrade festen med sin närvaro och riksarkivarierna. Samtliga deltagare erhöll kort därefter egna ex. av historiken.

Dagsfesten avslutades med en lång rad hälsningstal. Minister Grahn-Laasonen tackade Riksarkivet för humanitära insatser i Mellanöstern (för mer uppgifter, se s. 12) och blickade in i den digitala framtid som förnyar forskningsprocessen. Försvarsminister Jussi Niinistö på-

■ Gästerna hälsas välkomna till Riksarkivets kvällsfest. Riksarkivarie Jussi Nuorteva har redan skakat hand med riksarkivarierna Karin Åström Iko och Inga Bolstad och nu står nationalarkivarie Eiríkur Guðmundsson i tur. Foto: Marko Oja.

minde i sitt tal om att Krigsarkivet (sedan 2008 en del av Riksarkivet) under sin nästan 90-åriga historia hann slå vakt om ett material av stor betydelse för forskningen kring kristider i Finlands historia. Att försvarsministeriet senare såg till att det krigstida materialet blev uppordnat

framhölls även av ministern, som gratulerade sina tidigare arkivkolleger för visad yrkesskicklighet.

Riksarkivarie Asbjörn Hellum framförde gratulationer från alla nordiska kolleger och betonade vikten och värdet av autenticitet, ett tema som aktualiserats i den IT- och

webbvärld där disinformationen ökar. Arkivens roll förblir viktig oberoende av den minskning av antalet besökare som Hellum inte såg som någon katastrof. Estniska generaldirektören Priit Pirsko belyste i sitt hälsningstal den långa linjen i de finsk-estniska arkivkontakterna, vilka knutits redan på 1870-talet. Pirsko höjde avslutningsvis ett leve för Finlands riksarkiv. Företrädare för ett tiotal partner och systerorganisationer framförde därefter sina hälsningar.

Det långa programmet lättades upp av flera musikframträdanden. Festdeltagarna kunde efteråt inta förfriskningar och studera Riksarkivets 200-årshistorik.

Några timmar senare vidtog kvällsfesten i festdräkt med ordnar. Deltagarna hälsades först välkomna av arkivverkets ledning, varefter en skål höjdes för festföremålet. Festmåltiden avnjöts under glad stämning, av praktiska skäl på två olika håll i Riksarkivet eftersom deltagarna var så många. Dans till ensemblen "The Love Supremes" avslutade kvällen.

■ Middagen är undanstökad och det har blivit dags för dans. "The Love Supremes" stod för musiken.

Foto: Marko Oja.

Skandinavien i tur då utställningsserien Pro Finlandia fortsätter

Pertti Hakala

Den 13 december, dagen efter arkivverkets 200-årsfest, invigdes den tredje utställningen i ordningen i finska Riksarkivets utställningsserie Pro Finlandia – Finlands väg till självständighet (för mer uppgifter om de tidigare utställningarna, se NA 1/2015 och NA 1/2016). Syftet med den fyrdelade serien är att visa hur man i en rad länder sett på Finland, finnarna och de finska strävandena och att belysa kontakterna med dessa länder. Denna gång stod Skandinavien och Island i tur.

Utställningsserien är en ambitiös helhet där varje utställning åtföljs av en publikation med anknytning till dess temaländer; därtill produceras en cirkulerande utställning à 16 affischer. Allt är avsett för den stora allmänheten, som via Riksarkivets webb och sociala media upplyses om dem (arkivutställningar uppmärksammas av någon anledning sällan i traditionella media). Visningar tillhandahålls för grupper – kostnadsfritt – under det dryga halvår som utställningarna brukar pågå. Så även denna gång.

Den nyligen öppnade utställningen *Pro Finlandia – Finlands väg till självständighet*. Synvinkel: Sverige, Danmark, Norge och Island håller sig till samma koncept som de tidigare utställningarna. Dokument, litteratur, pressmaterial, målningar, grafik och teckningar har varvats med

■ Nordiska Ministerrådets generalsekreterare Dagfinn Høybråten öppnade den tredje utställningen Pro Finlandia, som lämpligt presenterar Finlands väg till självständighet ur ett nordiskt perspektiv.
Foto: Marko Oja.

heraldik, hederstecken och andra föremål för åstadkommande av en mångsidig och intresseväckande helhet. På grund av det snäva resursläget måste enstaka centrala konstverk tyvärr utelämnas.

Utställningen belyser en rad teman enligt en plan som utformats av riksarkivarie Jussi Nuorteva. Han svarar dessutom för några vitriner, medan utställningen för

övrigt sammanställts av anställda vid Riksarkivets ansvarsområde för forskning och utveckling, biträdda av konservatorer. Verkställandet av planen har krävt beläsenhet och beståndskännedom.

Fokus har lagts på de årtionden som föregick det finska beslutet om självständighet i slutet av 1917 och på Finlands första år som självständig stat. Bland centrala utställ-

ningsteman kan nämnas Norden efter Napoleonkrigen, skandinavismen och de finska frivilliga i Danmark 1864, yttringarna av sympati för Finland under perioden av ryskt förtryck fr.o.m. 1899 och vid de olympiska spelen i Stockholm 1912, relationerna mellan konstnärer, författare och socialister, erkännandet av det självständiga Finland och etableringen av diplomatiska relationer till den övriga Norden. Särskild uppmärksamhet ägnas samerörelsen, Svenska Brigadens deltagande i Finlands inbördeskrig år 1918, heders-tecknen i Norden, Ålandsfrågan, författaren Selma Lagerlöf och svenske främjaren av finsk konstindustri Louis Sparre.

Riksarkivets tredje utställning i serien Pro Finlandia öppnades av generalsekreteraren för Nordiska ministerrådet Dagfinn Høybråten. Riksarkivarie Jussi Nuorteva presenterade utställningen, varefter de nordiska ländernas ambassadörer framförde sina hälsningar. I detta sammanhang publicerades även den tredje volymen i publikationsserien Pro Finlandia, en fristående skrift med ett sextiototal artiklar kring teman med anslutning till utställningen redigerad av Jussi Nuorteva, Päivi Happonen och John Strömberg. Verket innehåller även artiklar av danska, norska och isländska skribenter.

Utställningen Pro Finlandia –

■ Kören Laulu-Miehet stod för musiken under öppningen av utställningen Pro Finlandia. Evenemanget avslutades med Jean Sibelius mäktiga symfoniska dikt "Finlandia".

Foto: Marko Oja.

Finlands väg till självständighet. Synvinkel: Sverige, Danmark, Norge och Island i Finlands riksarkiv är öppen till den 15 september 2017. Utställningsserien utgör en del av projektet FINLAND 100.

Huvudutställningen i Riksarkivet kompletteras av den affischutställning som består av 16 affischer och som turnerar i de nordiska länderna 2017. De affischutställningar

som tillkommit i samband med de tidigare utställningarna turnerar i Finland under självständighetens jubileumsår. Utställningsserien som producerats av Pertti Hakala har översatts till flera europeiska språk på finska utrikesministeriets försorg, för utställande i en rad europeiska huvudstäder.

■ Riksarkivarie Jussi Nuorteva förevisar utställningen för generalsekreterare Dagfinn Høybråten och Norges ambassadör i Helsingfors Åge B. Grutli.

Foto: Marko Oja.

■ Lättade miner då utställningen är klar. Överinspektör Christina Forssell och forskarna Heli Paakkonen och Pertti Hakala kan börja ta det lugnt.

Foto: Marko Oja.

Arkivverket blev Riksarkivet, landsarkiven verksamhetsställen

Pertti Hakala

Finska arkivverkets organisation ändrades den 1 januari 2017, då den nya lagen om Riksarkivet (FörfS 1145/2016) trädde i kraft. Den nuvarande distriktsförvaltningsmodellen slopas helt, vilket innebär att Riksarkivet och de sju landsarkiven i fortsättningen tillsammans utgör en riksomfattande myndighet, som heter Riksarkivet. Samtidigt preciseras även det nya Riksarkivets uppgifter. För mer uppgifter om lagen och dess beredning, se NA 1/2015 s. 27.

Lagar som reglerar det finska arkivväsendet har ofta åtföljts av en förordning som innehåller närmare stadganden. Eftersom lagen om Riksarkivet upphäver en rad tidigare stadganden om arkivverkets organisation har statsrådet (regeringen) utfärdat en förordning om Riksarkivet (FörfS 39/2017), som trädde i kraft den 1 februari 2017. I förordningen fastställs att Riksarkivet har verksamhetsställen i Helsingfors, Joensuu, Jyväskylä, S:t Michel, Tavastehus, Uleåborg, Vasa och Åbo samt samearkivet i Enare. Förordningen innehåller stadganden om ställföre-

trädare för Riksarkivets generaldirektör, som också i fortsättningen enligt nordisk kutym har titeln riksarkivarie.

Lagen om Riksarkivet:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2016/20161145>

Förordningen om Riksarkivet:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2017/20170039>

The screenshot shows the FINLEX website interface. At the top, there are language options: 'Suomeksi', 'På svenska', and 'In English'. Below this is a navigation menu with links: 'Framsida', 'Lagstiftning', 'Rättspraxis', 'Myndigheter', 'Fördrag', 'Regeringspropositioner', and 'Publikationer'. A search bar is present with the text 'Snabbsökning' and 'Sökord...'. Below the search bar, there is a note: 'Pikahaussa karkaisumerkki *, esim. opintotu* ja takaisinpe* Laveampi haku tai-sanalla, esim. avioapu* tai aviopuol*. Kokeile myös tarkennettua hakua. Katso ohjeet.' The main content area shows the title '1145/2016' and 'Lag om Riksarkivet' with the date 'Helsingfors den 16 december 2016'. On the right side, there are two boxes: 'Ursprungliga författningar' (Original texts) and 'Annat material' (Other material). The 'Ursprungliga författningar' box contains the text: 'De svenskspråkiga författningstexterna i originalform (som publicerats i Finlands författningssamling)'. The 'Annat material' box contains links: 'Författningar på finska', 'Uppdaterad lagstiftning', and 'Författningsändringsregister'.

UD-arkivene: Unike tidskapsler

Lars Erik Hjorthaug

Stiftelsen Asta har hatt sammenhengende rammeavtaler om ordning av papirarkiver med Utenriksdepartementet (UD) siden 2005. I løpet av denne 10-årsperioden er det gjennomført avtaler for mer enn 40 000 timer på mer enn 60 forskjellige enkeltprosjekter. Totalt er det ordnet mellom 5000 og 6000 hyllemeter med arkivmateriale.

– UD's arkiv ble helelektronisk fra 1. januar 2011. Alle papirarkiver frem til 2010 må derfor gjennomgås og ordnes for avlevering etter Riksarkivets krav og bestemmelser, sier underdirektør ved Enhet for gradert dokumentforvaltning i UD, Erling Søråa.

I starten ble det ordnet arkiver som opprinnelig hørte til andre departementer, men som var blitt overført til UD's oppgaveområde. Eksempler på slike arkiver er arkiver som tidligere hadde sortert inn under blant annet Handelsdepartementet og Departementet for utviklingshjelp/NORAD. Etter hvert ble det ordning av småkommisjonsarkiver, en rekke privatarkiver etter tidligere utenriksministere og ordning av UD's sakarkivserier fra 1960 til 1994. Ordningen av arkivene har vært faglig krevende. Man skal kunne kjenne til opphav og sammenheng. Kunnskap om arkivvirksomhet, historie, politikk og forvaltning er en klar fordel. Ikke minst skal det planleg-

■ Prosjektleder og historiker Ragnhild Morberg har kommet over mange spennende historier i UD-arkivene.
Foto: Lars Erik Hjorthaug.

ges, organiseres og finansieres, og de som skal delta i prosjektene trenger også sikkerhetsklarering. Mye av materialet er gradert og må klausuleres, og avgjørelser knyttet til bevaring og kassasjon må tas. Forvaltning innebærer også at man må sørge for at spørsmål som gjelder fremfinning, sikkerhet og kontroll blir ivarettatt.

Logistiske utfordringer

UD's lokaler i Vika i Oslo er nok flotte og ærverdige, men spesielt praktiske i forbindelse med frakt av arkivmateriale er de ikke. De ansatte er plassert

i tre ulike bygg som består av halvetasjer, flere trapper enn heiser og mange og trange kjellere. Flere runder med vannlekkasjer i kjellerne har medført kostbare tiltak for å unngå at arkivmaterialet blir skadet.

– Ifølge Arkivforskriften kan Riksarkivaren pålegge oss å utbedre arkivlokaler som ikke oppfyller kravene til oppbevaring. Men alle forstår at det er håpløst å sette i gang et millionprosjekt for å optimalisere lagring før avlevering på denne måten. Ved oppstart av ordningsprosjektet var vårt materiale plassert ved 17 forskjellige lokaler. Dårlig

■ Underdirektør Erling Søråa ved Enhet for gradert dokumentforvaltning i Utenriksdepartementet har blikket festet mot en papirløs fremtid. Foto: Lars Erik Hjorthaug.

fremkommelighet i bygget utgjør også en enorm logistisk utfordring for oss, sier Søråa.

Plikt til å avlevere. Også en rettighet?

– Dessverre får vi ikke avlevert klargjorte arkiver på grunn av at mottaket er sprengt på Riksarkivet. Dette får stor betydning for brukerne av vårt materiale, som forskere og publikum for øvrig. Stasjonsarkivene er noe av det mest etterspurte arkivmaterialet vi har. Vi må dessuten bruke mye penger på forvaltning av magasinene våre, som vi føler vi utfører på vegne av Arkivverket. Nå er vi tvunget til å leie lokaler eksternt for lagring av ferdigstilt materiale. På samme måte som man har en plikt til å avlevere, burde det følge en rettighet til å få arkivmaterialet avlevert, sier Søråa. Om UD fikk avlevert tre hyllekilometer med sine sakarkiver fra 1960–1994, ville dette frigjort store arealer.

Ragnhild Morberg fra Stiftelsen Asta deler frustrasjonen. Hun har vært tilknyttet ordningsprosjektet på UD i mange år, og siden august 2015 også som prosjektleder.

– På det meste har vi hatt seks ulike prosjekter gående på UD samtidig. Det vil si at man må forholde seg til og klargjøre 1500 hyllemeter med materiale av ulik proveniens, ulike ordningsprinsipper og arkivnøkler samtidig. I tillegg skal man instruere, assistere og arkivfaglig følge opp alle medarbeiderne på de ulike prosjektene. Hvert prosjekt utgjør flere hundre hyllemeter, og det er krevende å hente materiale fra kjellere og loft. Å finne sammenhengende plass til materialet som er under ordning blir stadig mer utfordrende. Ikke minst når arkiver som er godkjent av Riksarkivet for avlevering ikke kan flyttes som følge av inntaksstoppen til Arkivverket. Man må ha kontroll over og status for den totale arkivbestanden til en-

hver tid. Det kan være krevende når man har fem hyllekilometer å holde styr på, sier hun.

Dårlig forfatning

Helt siden de ble opprettet har UDs utenriksstasjoner arkivert og oppbevart unikt materiale fra alle verdenshjørner. Konsulat- og legasjonsarkivene har til dels vært i en svært dårlig forfatning. Mange av dem har fra starten av blitt oppbevart under kummerlige forhold ved utenriksstasjonene. Trygt tilbake i Norge har protokoller, arkivbokser og pakker blitt stuert bort i påvente av videre tiltak. Arkivene ble ved hjemkomsten flyttet rundt. Til slutt ble de plassert i et ombygd sauefjøs på Bogstad gård i Oslo, før de ble flyttet til et mer regulært lager på gården. Der sto stasjonsarkivene i mange tiår under lite tilfredsstillende forhold. Arkivenes historie og reise medførte at arkivmaterialet etter hvert fikk et tykt lag med støv, skitt og sot. Enkelte do-

kumenter er blitt spist på av skadedyr, mens andre har vært gjenstand for muggsoppangrep. Gjennom en møysommelig prosess har flere hundre hyllemeter med arkiver fra utenriksstasjonene blitt rensert og sanert. Ikke minst under håndteringen av arkivet etter generalkonsulatet i Rio de Janeiro ble det mye dialog med Riksarkivets konserveringsavdeling og andre leverandører av spesialist-tjenester. Noe av materialet var så ødelagt av mugg og fuktskader at det ble sendt til Sverige for rensing.

Arkivfaglig krevende

Deler av materialet fra Bogstad består av bruddstykker av de ulike stasjonsarkiv. Dette skyldes at det enkelte konsulat eller legasjon sendte avsluttede saker eller større bolker av arkivet hjem til Norge, blant annet for å frigjøre plass til nyere arkivmateriale. Dette materialet ble ikke pakket systematisk ned. Periodisert materiale ble oppdelt ved at aktive saker eller saker det fortsatt var administrativt eller juridisk behov for, i mange tilfeller ble stående igjen ved utenriksstasjonen. I noen arkiver kan det være vanskelig å finne ordningsprinsippene for enkelte arkivserier. Både den ytre og indre proveniensen til legasjons- og konsulatarkivene har i flere tilfeller blitt løsrevet fra sin opprinnelige sammenheng.

– Mangel på, eller regelrett brudd på proveniens fra arkivskapers side, har gjort ordningen vanskelig. Det er svært krevende, men samtidig arkivfaglig spennende, å sette i stand slikt materiale. Klargjøringen av sakarkivene har imidlertid blitt ytterligere komplisert av at noen stasjoner lagde sin egen lokale variant av de ulike arkivnøknele til utenriktjenesten. Disse finner man ikke i arkivet. Ved en legasjon har jeg sett betegnelsen ”Eventyrere, konsulatsvindlere og andre banditter”, avslutter Ragnhild Morberg.

Skribenten er prosjektleder i Stiftelsen Asta

■ Nei, scenen er ikke fra astronaututdannelsen til NASA, selv om påkledningen kanskje kan minne om det. Under ordningen av skitne arkiver på Bogstad var bruk av verneantrekk et viktig HMS-tiltak. Bildet viser Terje Finnsen fra Stiftelsen Asta som svinger støvsugeren over gamle dokumenter. Foto: Frode B. Reime.

FAKTA: Stiftelsen Asta

Stiftelsen Asta ble opprettet 18. september 1995 av foreningen Landslaget for lokal- og privatarkiv (endret i 2016 navn til Arkivforbundet) i samarbeid med Riksarkivaren. Stiftelsens overordnede formål er å fremme standardisering, kvalitetssikring og tilgjengeliggjøring av informasjon om arkivbestanden i offentlige og private virksomheter. Dette skjer ved hjelp av informasjonssystemet Asta 5, Arkivportalen, Asta Mapper og ved å levere konsulent tjenester innenfor praktisk arkivarbeid.

Gjennom 20 år har stiftelsen utviklet seg til Norges fremste leverandør innen arkivordning, uttrekk av elektroniske arkiver og andre arkivfaglige konsulent tjenester. Stiftelsen har over 30 ansatte.

Ombyggt och klart i Riksarkivet Marieberg

Marie Lennersand

För många besökare kom det som något av en chock att Riksarkivet Marieberg i Stockholm skulle stänga för ombyggnad hösten 2015. Behoven av renovering var dock stora och att hålla den publika verksamheten igång under ombyggnadstiden hade inte varit möjligt. Den första november 2016 var det till slut klart att slå upp portarna igen. Forskarna kunde återigen få komma till läsesalen och personalen hade fått flytta in i sina nyrenoverade kontorsrum.

Stängt men ändå inte

Att Riksarkivet Marieberg varit "stängt" är dock en sanning med viss modifikation, för ett arkiv som förvarar allmänna handlingar måste i enlighet med Tryckfrihetsförordningen hålla dem tillgängliga. Under den period som ombyggnaden pågick fick därför läsesalen på Krigsarkivet fungera som ersättare för den i Marieberg. Forskarna beställde före sitt besök arkivhandlingar via mail eller telefon och kunde dagen därpå ta del av dem på Krigsarkivet. Dit gick varje dag transporter av arkivhandlingar som beställts från Marie-

berg, och tillströmningen av forskare var hela tiden förhållandevis stor.

Hälften av personalen berörd

Ombyggnaden gällde i första hand administrationsbyggnaden, där både kontor och publika delar finns. Ungefär hälften av den personal som i vanliga fall har sin arbetsplats i Marieberg flyttades under byggperioden, dels till Krigsarkivet och Riksarkivet Arninge, dels till särskilda lokaler som hyrdes av Naturvårdsverket i Stockholm. Kvar i Marieberg fanns framför allt personal som arbetade med bestånden i depån samt IT-personal som behövde tillgång till serverhallen. För dessa personalkategorier var det en utmaning att få verksamheten att fortlöpa obehindrad trots att arbetslokalerna omvandlats till en periodvis ganska kaotisk byggarbetsplats.

Anpassning av ett byggnadsminne

Behoven av en rejäl renovering var stora efter att lokalerna varit i drift sedan huset stod klart 1968. Stämmar, ventilation, el, datanät, ytskikt och annat liknande krävde omfattande åtgärder. En faktor att ta hänsyn till i planeringen var dock att Riksarkivet Marieberg inte är något vanligt kontorshus. Stockholms stadsmuseum har i sin klassificering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader placerat Riksarkivet Marieberg i "blå klass", vilket är den högsta kategorin. Sådant som ingår där räknas som byggnadsminnen enligt kulturmiljölagen. För Riksarkivet Marieberg innebar det att byggnadens unika karaktär med

■ Alla delar av Riksarkivet Marieberg har renoverats grundligt. Här ser man läsesalen under pågående ombyggnad och i färdigt skick. Foto: Marie Lennersand.

■ Byggnaden Riksarkivet Marieberg är kulturminnesmärkt, framför allt för den unika 1960-talsarkitekturen. Här ses fasaden som är gjord i rött Helsingborgstegel med korrugerad koppar kring fönstren. Foto: Marie Lennersand.

dess 1960-talsarkitektur inte fick förstöras eller förvanskas genom alltför stora ingrepp.

Riksarkivet Marieberg av idag ser trots allt inte riktigt ut som det gjorde 1968. Vissa anpassningar av byggnaden har gjorts under åren lopp inte minst utifrån de förändrade krav som med tiden kommit att ställas på kontorslokaler. Diskussioner har dessutom i många år förts om eventuella större ombyggnader, till exempel att man skulle utvidga med en extra våning eller bygga ytterligare ett hus intill. Trots att ganska långtgående planer på sådana utbyggnader funnits blev det alltså inte något av med dem den här gången heller. Yttre förändringar av byggnaden skulle också vara svårt att få tillstånd till, då en del av motiveringen till att Riksarkivet Marieberg blev kulturminnesskyddat är att det anses utgöra ett tidstypiskt exempel på den modernistiska tanken om "hus i park".

Besökaren i fokus

I samband med den nu genomförda ombyggnaden har det särskilt satsats på att förbättra läsesalen och övriga publika lokaler, bland annat utifrån en utredning om Riksarkivets publika tilltal där besökare tillfrågats

■ I forskarexpeditionen har de gamla kortregistren flyttats undan till en korridor. Istället har besökarna fått datorplatser med utsikt över Västerbron. Foto: Marie Lennersand.

om synpunkter. På flera olika sätt har lokalerna bättre anpassats efter verksamhetens behov, till exempel med nya datorplatser för besökare. En stor nyhet är att den gamla "lilla läsesalen" har delats upp i två plan med en entresolvåning. Där ryms en föreläsningssal på det övre planet, medan det nedre innehåller referensbibliotek samt rum för visningar och utställningar. Överlag har tillgängligheten till lokalerna ökat för funktionshindrade, med bland annat en ny och mer rymlig hiss. En ambition har också varit att höja säkerhetsnivån i läsesalen, där det installerats en säkerhetssluss av lik-

nande modell som finns på danska Rigsarkivet.

Så här ett par månader efter att Riksarkivet Marieberg öppnat igen kan det konstateras att både besökare och personal uppskattar de nyrenoverade och mer ändamålsanpassade lokalerna. Samtidigt tycker alla också att det är väldigt skönt att ombyggnaden är avslutad och att verksamheten har återgått till det normala igen.

Skribenten är chef för Sektionen arkiv och samlingar vid Riksarkivet Marieberg

Gemensam kundtjänst för Riksarkivet

Tilde Lund

Riksarkivets kundtjänst startade den 26 september förra året och är öppen för samtal vardagar kl. 9-16. Vid införandet bemannades kundtjänsten med 17 personer runt om i landet, från samtliga tio arkivförvarande avdelningar inom myndigheten. Personalen i kundtjänsten har alla mer än fem års erfarenhet inom Riksarkivet och har olika befattningar och kunskaper om olika områden. Allmänheten får tillgång till en bred expertis och det ger även möjlighet till kompetensöverföring inom teamet.

Ett antal åtgärder har under åren genomförts för att underlätta för allmänheten att komma i kontakt med oss. Nu finns en gemensam telefonlösning och en gemensam hemsida med beställningsformulär har

utvecklats för de ca 140 000 inkommande förfrågningarna per år.

Inför införandet av den gemensamma kundtjänsten arbetades en målbild fram: *"Gemensamma och tydliga kontaktvägar till Riksarkivets varor och tjänster ger ökad tillgänglighet på ett enhetligt sätt vilket resulterar i rationellare hantering och nöjdare kunder"*. Detta innebär att kundtjänstteamet handleder medborgare i användningen av webbplatserna (hemsidan, söktjänsten och webbutiken) samt hjälper medborgare som vill göra beställningar via beställningsformulären på hemsidan.

Kundtjänsten är en naturlig konsekvens av de senaste årens organisationsförändringar inom Riksarkivet: Den 1 januari 2010 upphörde landsarkiven att vara egna myndigheter och blev en del av den gemensamma myndigheten Riksarkivet. Den 1 juli

2012 sättes en ny organisation för att jobba mer integrerat i processer. Arbetet med kundtjänsten inleddes 2015 med remisser inom myndigheten, internrekrytering av kundtjänstansvarig och ett kundtjänsteam. En införandegrupp som består av den kundtjänstansvariga och fyra olika chefer inom Riksarkivet följer verksamheten under dess första år.

Från starten fram till den sista december har Riksarkivets kundtjänst besvarat nästan 11 000 samtal varav en tredjedel har blivit callbacksamtal, där kunden blir uppringd istället för att vänta i telefonkö.

◆
Skribenten är funktionsansvarig för kundtjänsten

■ Kundtjänstteamet samlat på Landsarkivet i Uppsala.

Foto: Eva-Marie Sahlin.

Firande av den svenska tryckfriheten

Ingela Bäckström
Maria Press

I Sverige har Tryckfrihetsförordningens 250-årsjubileum uppmärksamrats på många vis under 2016. Riksarkivet har bidragit på olika sätt och här ges två exempel. Riksarkivets kommunikationschef Ingela Bäckström berättar om firande i Marieberg i Stockholm och landsarkivarien i Östersund Maria Press skriver om en webbskurs riktad mot skolan.¹

Firande i nyrenoverade lokaler

Den 2 december 2016 uppmärksammades Tryckfrihetsförordningens 250-årsjubileum med ett officiellt firande i de nyrenoverade lokalerna i Marieberg i Stockholm som invigdes av statssekreterare Per Olsson Fridh. Riksarkivarie Karin Åström Iko hälsade ett 120-tal gäster välkomna. Och skäl att fira fanns enligt Karin Åström Iko. Tryckfrihetsförordningen är ryggrad och ledstjärna för alla arkivariers arbete.

Festtal för tryckfriheten

Johan Hirschfeldt, före detta hovrättspresident och ledamot i Riksarkivets insynsråd, höll ett festtal för

■ Delar av firandet i Marieberg skedde i 1700-talsdräkt. Längst fram till vänster syns jubileumsdagens koordinator Karin Borgkvist Ljung. Foto: Emre Olgun.

tryckfriheten. Han gav en bakgrund till tryckfrihetsförordningen som är en grundlag, vilket ger den ett starkare skydd än en vanlig lag. Johan Hirschfeldt lotsade åhörarna genom decennier av med- och motgångar för tryckfriheten. Från Österbotten i Finland där en av initiativtagarna till tryckfrihetsförordningen, Anders Chydenius, verkade på 1760-talet till andra världskrigets inskränkningar i pressfriheten under hotet från Nazityskland.

Anna Skarhed, justitiekansler, tog vid och gick in på offentlighetsprincipen, meddelarfrihet och meddelarskydd som tillkom efter IB-affären på 1970-talet för att stärka skyddet för uppgiftslämnande. Hon poängterade

att tryckfriheten är teknikberoende, det som ska granskas av justitiekanslern ska vara tryckt material. Det betyder att exempelvis teaterpjäser eller demonstrationsskyltar inte får samma skydd. Det kan till och med hända att man måste avgöra om en t-shirt är tryckt eller handmålad. Det finns också utmaningar genom den nya tekniken, som hat och hot via internet, och genom lagkrav på EU-nivå om sekretess som kan hota den svenska öppenheten.

Det tredje föredraget hölls av professor i arkivvetenskap Berndt Fredriksson, som talade om arkivordningsprincipernas historia och nämnde att det var först på 1800-talet som Riksarkivet började ordna och

¹ Om de svenska Tryckfrihetsförordningen skrev Björn Asker i en artikel i Nordisk Arkivnyt 2016:1 med titeln "Den svenska tryckfriheten – 250 år gammal men ingen självklarhet".

förteckna på ett tillfredsställande sätt. Utan arkivariernas idoga arbete skulle offentlighetsprincipen bara vara vackra ord.

Föredragen i sin helhet och andra inslag från dagen kan man ta del av via Riksarkivet kanal på Youtube.

En webblösning med skolan som målgrupp

- Varför blev Sverige först i världen med att anta en lag om tryckfrihet och offentlighetsprincip?
- Vilka låg bakom lagens tillkomst?
- Vad hände efter att vi fått Tryckfrihetsförordningen?
- Hur kan du använda Tryckfrihetsförordningen i praktiken?

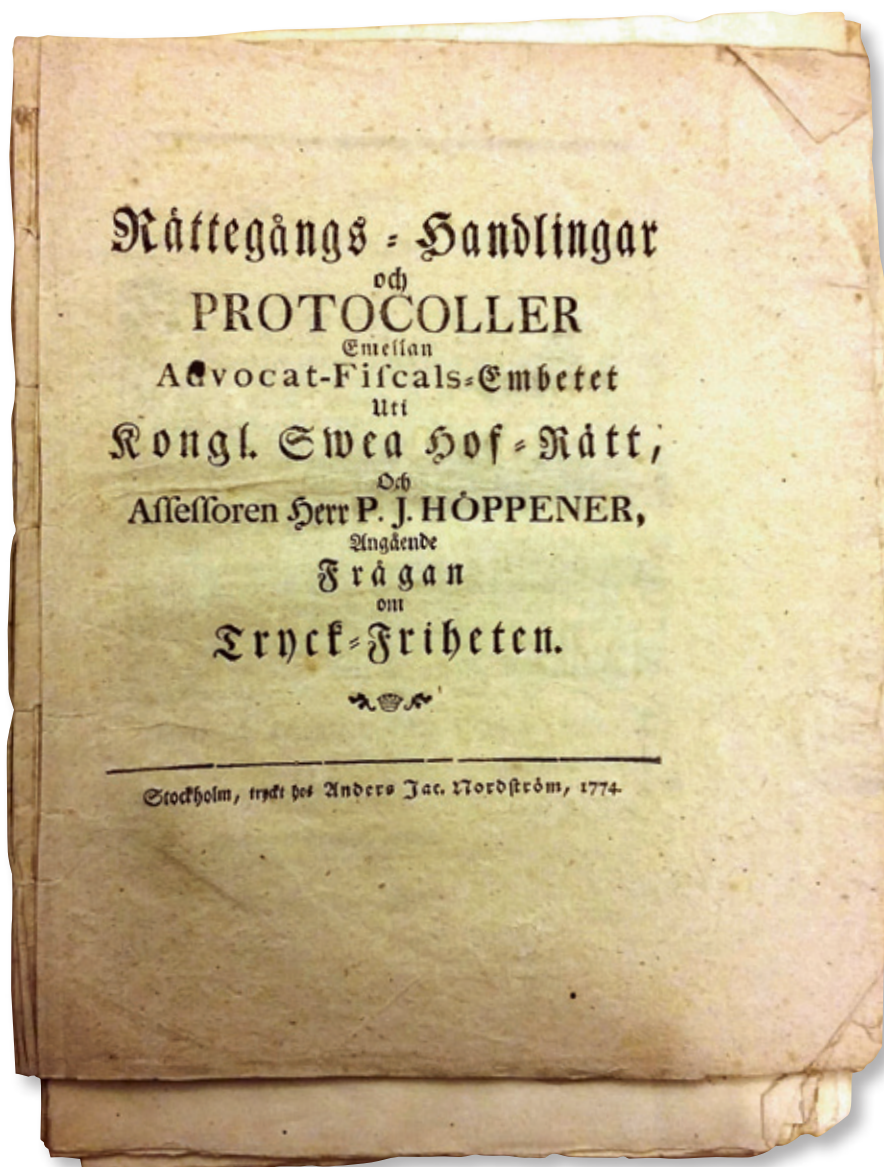
Detta är några frågor som Riksarkivet försöker reda ut i en webbskurs utformad för skolan som lanserades under jubileumsåret 2016.

Perspektiv på tryckfrihet

Elva webbsidor på riksarkivet.se presenterar olika perspektiv på Tryckfrihetsförordningen – historien om lagens tillkomst, om hur den använts och fungerar, om offentlighetsprincipens möjligheter och begränsningar m.m. Till flera av sidorna finns det diskussionsfrågor särskilt riktade till skolelever.

Exempel från då och nu

Webbskursen togs fram efter att lärare hade efterlyst lättfattlig information om Tryckfrihetsförordningen. Texterna försöker förklara en komplex historia på ett begripligt sätt och med flera arkivexempel som vi hoppas ska vara engagerande. Här finner man också två filmer – den ena gjord av en skolelev, som med offentlighetsprincipens hjälp försöker ta reda på varför man beslutade att bygga ett omtvistat köpcenter utanför Östersund. Förhoppningsvis kan den fungera som inspiration till att använda sig av arkiv. Flera av diskussionsuppgifterna har kopplingar till dagens mediasamhälle och debatt. Ett exempel på det är avsnittet som handlar om situationen som uppstod i Sverige åren direkt efter att förordningen kom:

■ Protokollet som Pehr Höppener lät trycka 1774.

”1766 och åren därpå utbröt en trycksaksexplosion i Sverige. Många ville uttrycka sin åsikt. En del skrifter var ganska råa i tonen och skrämde upp både allmänhet och regering. Bara sju år efter att Gustav III fått makten inskränktes tryckfriheten. *Fördjupningsfråga:* Kan du se några likheter mellan situationen 1766–1772 när tryckfriheten var helt ny för människor, och mediesituationen idag?”

Ett exempel på vad som gjordes möjligt genom 1766 års förordning var att enskilda personer kunde trycka rättegångsprotokoll som gällde dem själva för att visa på orättor eller för att rentvå sitt namn. På detta sätt gick offentlighetsprincipen och tryckfriheten hand i hand. År 1774

gjorde advokat Pehr Höppener detta – han var ställd in för rätta för att ha varit fräck i talet två år tidigare när han begärde att få se rådsprotokollet där Gustav III bestämt att inskränka tryckfriheten. Mer om Höppeners fall och mycket annat matnyttigt finns på Riksarkivets webbplats på <http://riksarkivet.se/tf-250-ar>. Sidorna kan med fördel läsas av alla, inte bara skolelever.

Skribenterna är
Kommunikationschef
respektive Landsarkivarie

To nordiske seminarer på Island i september 2016

Njörður Sigurðsson

Der var travlhed i Islands Nationalarkiv i september 2016, hvor arkivet var vært ved to nordiske seminarer. Det første seminar som blev holdt d. 20.–21. september var om bevaring af elektroniske arkivalier. Det blev søgt af specialister i elektronisk arkivering fra Island, Færøerne og Grønland. En uge senere, d. 26.–27. september var der et seminar om bevaring og kassation. Dette seminar var en del af Nordisk Arkivakademi.

Det vestnordiske seminar om bevaring af elektroniske arkivalier

Islands Nationalarkiv samt Færøernes Landsarkiv og Grønlands Landsarkiv stod for et fælles seminar om bevaring af elektroniske arkivalier. De tre vestnordiske lande arbejder alle i henhold til det danske rigsarkivs metodologi og regelværk angående bevaring af elektroniske arkivalier, og derfor syntes man, det var en god idé for de medarbejdere, der arbejder med bevaring af elektroniske arkivalier, at mødes for at udveksle erfaringer.

På seminaret blev der forelæst om lovgivningen, vejledninger, og hvordan det står til med elektronisk bevaring i Island, på Færøerne og i Grønland. Mødedeltagerne formidlede deres erfaringer og diskuterede arkivernes fælles interesser angående

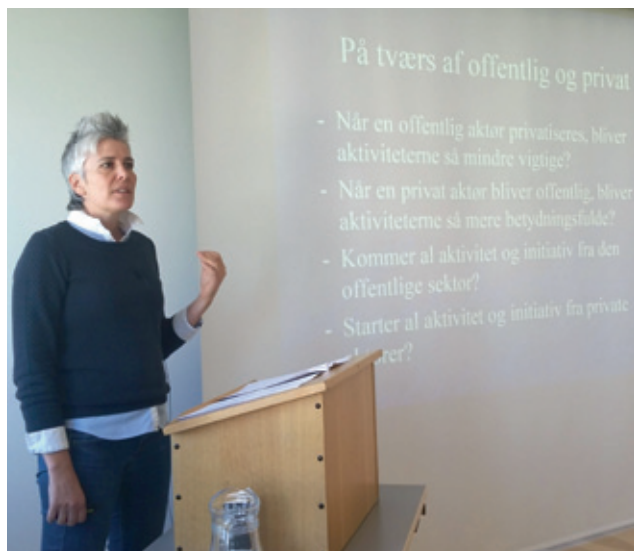
■ Deltagerne i et vestnordisk seminar i Island om bevaring af elektroniske arkivalier, som blev holdt d. 20.–21. september 2016.

Foto: Benedikt Eyþórsson.

■ Deltagere i Nordisk arkivakademi i Island d. 26.–27. september 2016, hvor temaet var bevaring og kassation.

Foto: Benedikt Eyþórsson.

■ Lone Liljengren fra det danske rigsarkiv holder et foredrag om et helhedssyn på offentlige arkivers og private arkivers bevaring.

Foto: Njörður Sigurðsson.

■ Garðar Kristinnsson arkivar i Islands Nationalarkiv viser Nationalarkivets elektroniske modtagelsesværksted til Mikkel Nohr Jensen arkivar fra Grønland og Sámal Tróndur Johansen landsarkivar fra Færøerne.
Foto: Njörður Sigurðsson.

de bevaring af elektroniske arkivalier, og hvordan man løste de forskellige opgaver. Deltagerne var enige om, at seminaret var særdeles vellykket og at fortsætte samarbejdet i dette forum. Med et sådant samarbejde kan arkiver med få ansatte styrke det faglige arbejde og i dette tilfælde specialkundskaber vedrørende bevaring af elektroniske arkivalier.

Nordisk arkivakademi på Island – Seminar om bevaring og kassation

Den 26.–27. september 2016 blev der holdt et nordisk seminar i Islands Nationalarkiv om bevaring og kassation af dokumenter. Seminaret er en del af Nordisk Arkivakademi, som er et samarbejde mellem de nordiske rigsarkiver. Denne gang blev der specielt set på bevaring og kassation i arkiverne. Til seminaret kom 14 medarbejdere fra rigsarkiverne i Norge, Danmark, Sverige og Finland foruden medarbejdere fra Islands Nationalarkiv.

Ialt blev der holdt 17 foredrag i løbet af disse to dage, og de var alle om bevaring og kassation i videste betydning. Den første dag redegjorde repræsentanter fra hvert rigsarkiv for lovrammen og for hvordan det stod til med bevaring og kassation i

de forskellige lande og der blev holdt foredrag om bevaring og kassation af digitale arkiver i hvert land. På seminarets sidste dag blev der holdt foredrag om specielle projekter, som arkiverne deltager i, om bevaring og kassation af dokumenter.

Det var interessant at høre om, hvordan lovgivningen og forholdene er på dette område i de nordiske lande. Selv om lovgivningen angående arkivering på mange måder kan sammenlignes, har de forskellige rigsarkiver alligevel hver deres måde vedrørende bevaring og kassation af arkivalier. I en statusrapport redegjorde man for fremgangsmåden angående kassation, regulering o.s.v. Endvidere blev der holdt nogle interessante foredrag om bevaring og kassation i digitale arkiver, f. eks. om evaluering af tab af digitale arkivalier, om hvad der er bevaret, og hvad der ikke er bevaret for at nævne nogle få af de punkter, der blev behandlet.

Foredragene om de specielle projekter var lige så forskellige som de var mange. Blandt andet fortalte man om uoverensstemmelser mellem Islands Nationalarkiv og Islands centraladministration om bevaring af emails, svenskerne fortalte om risikoanalyse ved beslutningsprocessen angående bevaring og kassation,

de finske deltagere fortalte om deres politik angående bevaring af dokumenter efter digitalisering, fra norsk side blev der gjort rede for arkivstatistikken og danskerne fortalte om deres tanker om et helhedsorienteret syn på samfundsdocumentation af offentlige og private arkivalier.

I slutningen af seminaret talte deltagerne om, hvordan det var gået og bl. a. diskuterede man om bevaring og kassation kunne være et af emnerne på De Nordiske Arkivdage, som bliver holdt i Island i 2018.

Dias fra seminarerne på nettet

Dias fra de to seminarer er blevet gjort tilgængelige på Islands Nationalarkivs hjemmeside: <http://skjalasafn.is/seminarer>. På hjemmesiden kan man også finde oplysninger om nordiske seminarer, der er blevet holdt af Islands Nationalarkiv i løbet af de sidste år.

Forfatteren er leder af afdelingen for Indsamling og brugerservice i Islands Nationalarkiv

Smakebiter fra Arkivdagen 2016

Fredrik Larsen Lund

De ulike institusjonene innenfor Arkivverket i Norge valgte litt forskjellig tema for fjorårets arkivdag.

Her følger fire utvalgte smakebiter fra arrangementene som ble gjennomført Norge rundt.

Kristiansand

Arkivsenter Sør i Kristiansand – som også huser byens statsarkiv – valgte å holde seg til det nasjonale temaet «da klokka klang». Der ble møtesalen innredet som et klasserom med gammelt undervisningsutstyr. En pensjonert lærer ringte inn til timen, sa «ti stille!» og fortalte om undervisning i gamle dager. Ansatte ved Arkivsenter Sør orienterte om skolearkiver, og holdt lesesalen åpen. Omkring 50 personer møtte frem.

Kongsberg

Statsarkivet i Kongsberg arrangerte arkivdag i samarbeid med Slekt og Data Kongsberg. Det var åpen lørdag med åpen lesesal og omvisninger i magasinene med fremvisning av materiale i anledning temaet «da klokka klang». Noen av de besøkende kom fra Andebu, og med stor entusiasme fikk de se Norges eldste kirkebok som nettopp er fra Andebu.

Hamar

Statsarkivet i Hamar hadde satset på «ung på flukt» som tema for dagen. Hensikten var å sette dagens situasjon for unge flyktninger inn i en historisk sammenheng. Samtidig ville statsarkivet markere at det var ganske nøyaktig 60 år siden de første ungarske flyktningene kom til Hedmarken etter opprøret og invasjonen i Ungarn høsten 1956. 60 deltakere – fra tenåringer til en 93-åring – kom for å høre foredrag og delta i en empatisk dialog på tvers av generasjonene.

Oslo

«Med hjerte for arkivene» var slagordet for et fellesarrangement i Oslo, som Riksarkivet og Statsarkivet i

Oslo organiserte sammen med andre arkivinstitusjoner i hovedstaden. Fire profilerte forfattere fortalte om sine møter med arkivene. I et stappfullt møterom i Stortinget, delte Hans Olav Lahlum, Monica Kristensen Solås, Tor Bomann Larsen og Aina Basso både morsomme og fascinerende historier fra jakten på kilder i arkiver i inn- og utland.

Skribenten er lokalredaktør for Nordisk Arkivnyt

Nordisk arkivdag i Island 2016

Benedikt Jónsson

Nordisk arkivdag 2016 blev fejret i Islands Nationalarkiv og i forskellige regionalarkiver rundt omkring i landet lørdag d. 12. november 2016. Dagens tema var „Mad på bordet“ hvor fødevarer i vid forstand blev behandlet, d.v.s. alt der vedkommer fødevarer, anskaffelse af fødevarer, bearbejdning, behandling og forbrug. Hensigten var at vække opmærksomhed og interesse for kilder i islandske arkiver, som på en eller anden måde har relation til dagens tema.

På arkivdagen var der åbent hus i Nationalarkivet, hvor der var en udstilling af den islandske landkommissions dokumenter 1770–1771 og arkivalier, der er forbundet med dagens tema. Endvidere var der en konference om Landkommissionens dokumenter, som blev holdt i anledning af udgivelsen af andet bind ud af seks af en samlet udgave af kommissionens arkiv. Denne udgave er resultatet af et samarbejde mellem Islands Nationalarkiv, Islands Historiske Forening og Rigsarkivet i Danmark. Ved denne anledning åbnede Danmarks risgsarkivar, Asbjørn Hellum, en hjemmeside, hvor Landkommissionens originaldokumenter er vist. Islands præsident, Guðni Th. Jóhannesson, åbnede konferencen, der varede fra kl. 13 til 17. Der blev der holdt foredrag på dansk og islandsk.

■ Anton Lundberg fra Neskaupstaður skærer kinder og gælder af fisken.

Foto: Guðmundur Sveinsson.

Foruden Nationalarkivet havde fem regionalarkiver åbent hus, udstillinger eller andet program i anledning af arkivdagen. Som sædvanlig blev der lavet en speciel hjemmeside på grund af arkivdagen, www.skjaladagur.is. På hjemmesiden præsenterede 16 arkiver 29 emner som havde en eller anden relation til dagens tema, med tekster og billeder. Endvidere var der på hjemmesiden dagens

■ Postkort fra Sorø Husholdningsskole som viser skolens køkken.

■ En ko fra gården Dalur på Vestmannaøerne har det mageligt i græsset ved gården.

Foto: Gísli Friðrik Jónsen.

leder, arkivernes program på arkivdagen og oplysninger om arkiverne og deres virksomhed. I året 2016 var der 7.893 brugere af arkivdagens hjemmeside, 8.317 besøg og 16.873 sidevisninger.

*Forfatteren er webmaster i
Islands Nationalarkiv*

Yttrandefriheten tema för Arkivens dag i Finland

Pertti Hakala

Uppmärksammandet av Arkivens dag har i Finland inte varit knutit till en särskilt fastställd dag, utan varje institution har haft fria händer beträffande tid och rum, och även tema. Så var fallet också i år (2016) då flera arkiv och arkivrelaterade institutioner på olika håll i Finland arrangerade evenemang i anknytning till Arkivens dag. Att yttrandefriheten detta år valts till tema berodde på att man också i Finland ägnade 1766 års svenska tryckfrihetsförordning uppmärksamhet, inte minst därför att finnen Anders Chydenius hört till dess främsta tillskyndare.

En ambitiös föredragsserie i S:t Michels landsarkiv 15.11 belyste arkivens och källornas funktion som värnare av yttrandefriheten. Den tyvärr rätt fåtaliga publiken upplystes bl.a. om hur begränsningarna i pressfriheten återspeglas i det utgivna, hur en god journalist alltid kontrollerar sina källor och värjer sig mot lobbande och hur digitaliseringen öppnat portarna på både gott och ont. Även Centralarkivet för Finlands Näringsliv ELKA, likaså i S:t Michel, uppmärksammade tryckfriheten genom en utställning och tog fram material av lokallistoriskt intresse. Besökarantalet var 85, inte sedvanliga 140–200.

Frihetstemat var i fokus under den Mediamåndag kring *Författarens frihet och ansvar* som tidningen

Päivälehtis arkiv och museum arrangerade tillsammans med Finska litteratursällskapet (SKS) arkiv. Författarna Tiina Raevaara, Terhi Annela och Maarit Tyrkkö belyste olika aspekter av skönlitterärt och fackligt författarskap kring bemärkta personer. Utdrag ur utgivna verk kommenterades med särskild blick för fall av kränkning av integritetsskyddet, och vikten av noggrant källarbete framhölls. Tyrkkös redogörelse för tillkomsten av de memoarer där hon skildrat sin okända relation med president Urho Kekkonen torde ha väckt särskilt intresse under det välbesökta evenemanget.

Också den föredragsafton som arrangerades i Joensuu landsarkiv den 7 december tangerade temat för Arkivens dag. Inläggen kring allmogekvinnornas rätt och möjlighet att få sin röst noterad i äldre tiders handlingar och kvinnornas många roller i lokalsamhället väckte livlig diskussion.

Stadsarkiven i Helsingfors och Åbo erbjöd den 10 resp. 14 november program med lokal anknytning i samband med uppmärksammandet av Arkivens dag. Helsingforsarkivet presenterade sin verksamhet genom rundturer, förevisning av digitalt material och specialforskare Martti Hel-

■ Diplomen för Årets Arkivgärning och hedersomnämmanden jämte blombuketter har överräckts och det är dags för gruppfoto. Från vänster ses Carl-Magnus Roos, Ulla-Maija Peltonen, MinnaMaria Parkkinen, Janne Ranta, Viveca Högnäs-Mellner och Gun Grönroos.

Foto: Pekka Anttonen

■ Pensionerade journalisten Maarit Tyrkkös föredrag om hur hon skildrat sin relation med president Urho Kekkonen i en nyutkommen bok väckte stort intresse. Foto: Pekka Anttonen.

minens föredrag om *Helsingfors på kartan*, vilket väckte särskilt intresse. I Åbo hade man valt att förevisa en rad filmer om staden från 1960-talet, en period då stadsbilden genomgick en drastisk förändring. Filmerna sågs av ca 250 personer.

Till Arkivens dag ansluter sig också Arkivföreningens höstseminarium som hålls i början av november, denna gång med sociala media som tema. Flera inlägg belyste olika aspekter av temat. I samband med

seminariet tillkännages också *Årets arkivgärning*. Diplomet för denna utmärkelse mottogs i år av förmannen för anskaffningar och specialsamlingar Janne Ranta och kultur- och underhållningschef Minna Maria Parkkinen vid rundradiobolaget YLE för den stora samling lyssnarbrev från åren 1935–2013 som bolaget överlätit till Musikarkivet JaPa. Lyssnarbrev hänger sig till den ytterst populära önskekonsert som i över ett halvt sekel förgyllt finländarnas

lördagskväll, länge det enda program som spelade populärmusik.

Hedersomnämningen fick Viveca Högnäs-Mellner och Gun Grönroos vid Brages Pressarkiv för deras långvariga arbete vid Nordens äldsta pressarkiv. Även Ulla-Maija Peltonen och Carl-Magnus Roos erhöll hedersomnämningen för lång och mångsidig verksamhet inom arkivfältet.

Välkommen hem – Arkivens dag 2016 i Sverige

Cia Hipfl

Den 12 november 2016 öppnade arkiven dörrarna under parollen "Välkommen hem". Utställningar och föredrag handlade om allt från bostadsplanering till hemvändande. Besökarna fick via arkivhandlingar hälsa på i både slott och koja och lära sig mer om sin närmiljö.

Temat tolkades som vanligt brett. På flera håll reflekterade man över begreppet hem när man flyttar till en annan stad eller ett annat land. I bland annat Laholm berättade man om Amerikafararna och de som kom tillbaka till Sverige. I Leksand uppmärksammades arbetsvandringarna mellan Dalarna och Stockholm. I Katrineholm gjorde man ett avstamp inför 100-årsfirandet av stadsrättig-

heterna med en utställning om det senaste seklet.

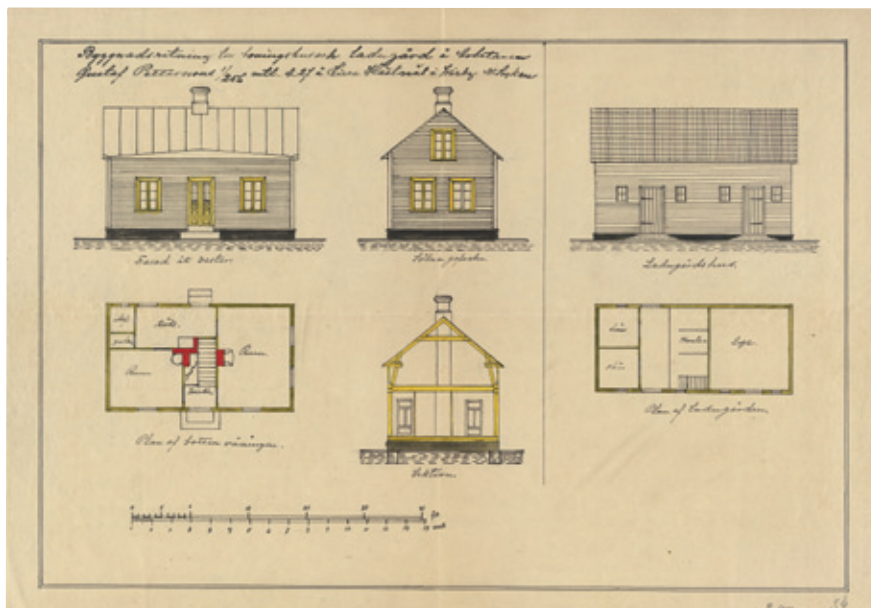
Ritningsmaterial visades upp på flera håll och i Gävle hade man fokuserat på ritningar från 1700- och 1800-talet. Ett annat spår var att visa upp handlingar som egentligen förvaras någon annanstans. Via digitalisering finns idag främst folkbokföringshandlingar men också bo-uppteckningar tillgängliga med hjälp

av ett abonnemang och en dator och på flera håll fick bouppteckningarna vara i centrum som dokument för hur våra förfäder levte och inrett.

2016 var också året då Sveriges Hembygdsförbund fyllde 100 år. Detta firades med att 2016 var Hembygdens år, vilket var en av anledningarna till att temat för just 2016 blev Välkommen hem. Som vanligt deltog många hembygdsföreningar med föredrag och utställningar på Arkivens dag, både i egna lokaler och i samarrangemang med arkivinstitutioner runt om i landet.

Eftersom den svenska Tryckfrihetsförordningen fyllde 250 år så firades också tryck- och åsiktsfriheten under dagen på många håll. Tryckfrihetsförordningen är grundvalen i svenskt arkivväsende och uppmärksammades både med utställningar och föredrag. Journalisten Tomas Bresky höll i Luleå i ett samtal kallat "Från tryckfrihet till tryckfrihet" om tryckfrihetens ändrade roll i det digitala samhället.

Inrapporteringen av utfallet skiljer sig en del från år till år och siffrorna blir därmed ungefärliga. Inför 2017 års arrangemang hoppas vi ha förenklarat rapporteringen av utfall såväl som inrapportering till hemsidan inför arrangemangen. Förhoppningsvis blir det då lättare att jämföra utfallet från år till år. Utfallet för Arkivens dag verkar i alla fall ha stabiliserat sig de senaste åren. Antalet besöksplatser och arrangörer varierar ganska lite och man har en ganska jämn ström av

■ Många visade skisser, ritningar och kartor på hus och stadsplaner under Arkivens dag. Byggnadsritning av ett Egnahem på Lilla Hästnäs, Gotland, 1907. Källa: Gotlands Läns Hushållningssällskap Egnahemsnämndens arkiv. Riksarkivet – Landsarkivet i Visby.

besökare. Glädjande är att man från flera håll rapporterar om fler unga besökare nu. Drygt 20.000 besökare på cirka 160 besöksplatser är ett rimligt antagande utifrån de siffror som kommit in.

De senaste åren har en del kommunarkiv flaggat för att de fått svårare att hålla öppet då deras lokaler sällan ligger så det är enkelt att hålla öppet en lördag medan personalen också fått svårare att få tid till förberedelser och genomförande samt svårare att få lov att arbeta lördagar. Samtidigt kommer rapporter om välbesökta arrangemang på kommunarkiven där man upplever att det är lätt att locka besökare. Intressant är

att detta gäller både storstadsregionerna och mindre orter. Ett dilemma att ta med i de fortsatta diskussionerna.

2017 års tema för Arkivens dag i Sverige är "Synd och skam", om sådant man skäms över och vill glömma – och kanske gömma. Om synen på synd och moral och om det man talat tyst om.

Skribenten är nationell samordnare för Arkivens dag och verksam vid Riksarkivet – Landsarkivet i Visby

Kulturminister Alice Bah Kuhnke skriver om Arkivens dag på Instagram

Vill ni veta vad som har hänt? Varför det blev som det blev? Hur det egentligen och faktiskt ligger till? Tillhör ni skaran som vågar utsätta er för andra sanningar än vad text Facebooks algoritmer presenterar för oss? Då är denna lördag ingen vanlig lördag, utan idag är det Arkivens dag.

Hur stort är det inte att vi tillsammans äger ett enormt (!) gemensamt minne i form av berättelser, tankar, handlingar mm. Ett fantastiskt kulturarv.

Gå in på [Riksarkivet.se](https://www.riksarkivet.se) eller [arkivensdag.nu](https://www.arkivensdag.nu) och se vad som förhoppningsvis händer i din närhet.

Själv befinner jag mig i Sundsvall för att träffa kommun- och landstingspolitiker från hela landet.

Ved det lukkede arkivs port: Søk etter kilder til nordisk historie i Les Archives Nationales d'Algérie

Torbjørn Ødegaard

Artikkelforfatteren skriver for tiden om de nordiske slavene i Nord-Afrika i perioden 1600–1800. I to artikler i Nordisk Arkivnyt vil han dele sine erfaringer med arkivarbeid i Algerie.

«Opgiv alt Haab, I som her træder ind» (Dante)

Det har blitt som et årlig ritual i livet mitt, den halvtimes lange taxituren fra nedslitte Hotel Regina i oppjagede Alger *centre de ville* til det vanskelig tilgjengelige *Les Archives Nationales d'Algérie* i 20, Rue Hassan Bennamane i den middelklasseaktige bydelen Birkhadem.

Drosjetur i Alger

Min faste sjåfør Jamal B. forbanner som vanlig den evige trafikkorken. De billige bussene er fra et gammelt østblokkland. De kommer uregelmessig og sjelden. Trikkene stoppet omtrent da franskmennene ble jaget i 1962. Enkel kollektivtransport er underklassens alternativ. Alle i dette ubestemmelige nordafrikanske olje- og gassrike landet vil ha sitt fabrikknye asiatiskeproduserte kjøretøy. Og bilismen kveler slitne Alger.

Oppover åssidene på veien mot arkivet krabber Jamals gamle, gule drosje i en endeløs kø, mens han snakker for å få tiden til å gå – om islam som livets holdepunkt, om de tre barna sine, spesielt om datteren som

■ Den hvite by... Alger sentrum med havn og molo helt i bakgrunnen.

Foto: Torbjørn Ødegaard.

nettopp er ferdig på videregående, og om hvor misfornøyd han er over livet som arabisert kabyli, det vil si at han er berber av etnisitet, med slektsopphav fra Kabylia, men oppvokst i hovedstaden Alger. Foreldrene lærte ham kun arabisk, ikke *tamazight* som er den kabylske benevnelsen på Algeries eldste språk. Jamal snakker om det harde livet som underbetalt algerier. De fattige arbeider sju dager i uka, tolv timer daglig, for å holde familien i live – og for at en liten elite og en stadig skrumpende middelklasse skal kunne skumme fløten av petroleumsressursene i Sahara.

Taxiturene med Jamal har vært en innføring i Algeries moderne

historie, et lite universitet i en drosje som nesten holder på å falle sammen. Mot alle odds går den nesten ustanselig, bortsett fra under sjåførens fem daglige pauser á tjue minutter, når det kalles til bønn ved den moskeen som tilfeldigvis er nærmest i øyeblikket. På dommens dag er vi alle like, sier Jamal, en melding adressert til landets usynlige makt-havere, en junta av generaler med vetorett og omfattende økonomiske privilegier.

Arkivets voktere

I sakte fart, på denne uvanlig varme augustdagen i 2016, nærmer man seg *Les Archives Nationales d'Algérie*,

eller "Slottet" – tilnavnet som er gitt Algeries riksarkiv – ikke etter Orhan Pamuks roman "Det hvite slottet", men heller etter Franz Kafkas verk med samme navn. Men det kunne ha vært etter Pamuk, fordi hans beretning utløses nettopp av et tyrkisk kaperskip og en italiensk fange, slik som mitt mangeårige prosjekt har vært å finne ut om de nordiske fangene, som ble tatt på havet av de tyrkiske korsarene og satt i slaveri i osmanske Algier. Men siden *Les Archives Nationales d'Algérie* er en utfordring for arkivforskere, selv for de av det uvanlig tålmodige og slistersterke slaget, er det følelsen av å befinne seg i en kafkask atmosfære som har skapt metaforen, som her er satt på det monumentale kommandosentralliggende bygget i marmor

og betong, som beskytter den utilgjengelige dokumentasjonen i denne ubegripelige labyrinten i bydelen Birkhadem.

Jeg har kretset rundt denne nordafrikanske statsinstitusjonen i årevis. Banket på portene, blitt møtt av de samme vaktene, fått de samme spørsmålene. En av vokterne fjerner sperringen ut mot gata og slipper inn Jamals taxi. En annen tar passet mitt og leverer ut et adgangsskilt. Begge bevæpnede og i uniform. Fra samme militære enhet? Eller fra ulike som overvåker hverandre? Ved en tredje kontroll kan man stoppes hvis den sommeraktige buksen ikke dekker til hele leggen. Det er en *institution étatique*, får man vite av kontrolløren, hvis viltvoksende skjegg signaliserer en spesielt streng form for religiøs

sympati, som vanlige folk i Algerie omtaler med skepsis som de skjeggete, eller *les barbus*. Og det var denne kontrolløren som en gang lot bukse-lengden min bli avgjørende for at en gave til riksarkivet ikke ble overlevert: en nærmest komplett samling av innskannede håndtegnede kart over gamle Algier, hentet fra en rekke nordiske arkiver og biblioteker, som møysommelig var bygget opp gjennom en betydelig innsats i form av tidsbruk, reiser og budsjetter. Det hører selvsagt med til historien at kartene ble overlevert riksarkivaren ved en senere anledning, men uten at de så langt er benyttet eller publisert.

Lukkede kilder

De innvendige kontrollene er selvsagt like omfattende. Likevel kan man

■ Korsarstaten Algier. Nederlandsk stikk fra 1700-tallet.

■ Artikkelforfatteren (t.h.) på forskermøte i den algeriske byen Medea. Til venstre turkologen Chakib Benhafri og i midten representanter fra Medeas universitet.

med gode avtaler og forberedelser lykkes å få legemet inn, men lenger kommer man ikke. Et "vitenskapelig råd" stopper framhenting av kildene, selv fra den osmanske perioden, som for Algeries vedkommende varte fra Barbarossabrodrenes utdrivelse av en liten spansk okkupasjonsstyrke i 1516 til franskmennenes invasjon 1830. For eksempel har *Les Archives Nationales d'Algérie* et eksemplar av traktaten av 1772, framforhandlet av en gruppe danske sjøoffiserer i Algier, etter det treårige fredsbruddet mellom Danmark-Norge og Algier; en utrykt kilde skrevet på dansk, men som ikke vises fram i sin helhet. Den gamle traktaten – et sentralt dokument i relasjonshistorien mellom Danmark-Norge og Algier på 1700-tallet, behandles i dag nærmest som klassifisert materiale.

Navn på enkelte innfangede norske og danske sjømenn finnes også, men utleveres heller ikke. 1700-talls-korrespondansen mellom den til enhver tid sittende *dey* (en tyrkisk guvernørtittel; de algerske *deyene* var alltid tyrkiskfødte) og de nordiske konsulene ligger også i magasinene, ifølge arkivkatalogene, men aktene forblir i arkivets gjemmer.

Slik er det i Algerie. Vi vet ikke hvorfor. Vi kjenner ikke medlemmene i det vitenskapelige rådet. Vi vet i det hele tatt ikke om det eksisterer. Likevel planlegger jeg alltid en ny

reise til Algerie, én eller flere ganger i året, og hver gang møter jeg den alltid like åpenhjertige og vennlige riksarkivaren Abdelmadjid Cheiki, jurist av profesjon, forførerisk hyggelig, men dessverre med et tungt lokk lagt over kildene til vår felles historie, som finnes i denne ugjennomtrenkelige kolossen av et riksarkiv.

Terrorfare oppgis ofte som årsak til de omfattende sikkerhetstiltakene i for omverdenen avstengte Algerie, en nasjon med strenge innreisebestemmelser (visum stort sett bare ved invitasjon), som inntil våre dager har vært hjem søkt av vold og lidelse. Drøye ti år med en ubeskrivelig rå islamistisk terror på 1990-tallet, med en tilsvarende like grov motterror fra myndighetens side. En brutal frigjøringskrig fra 1954 til 1962 med en fransk kolonimakt som i sadisme overgikk vokterne i Auschwitz. Siden 1830 styrt fra Paris, med kolonialismens typiske trekk satt i system: rasisme, undertrykkelse og forskjellsbehandling. Over natten ble den osmanske janitsjarstyrken jaget østover, den som hadde beskyttet korsarstaten Algier for kristen ekspansjon siden Karl den femtes dager. Det franske argumentet var å passivisere røverstaten Algier. Men i 1830 var korsarflåten helt ubetydelig, og selv arvefienden Spania hadde inngått fred med den algerske *deyen*.

Nordisk-algerske relasjoner

Det er de drøye tre hundre årene som tyrkisk korsarstat som knytter Algier til de to nordiske rikene. Inntil 1700-tallet var våre to nasjoner ifølge islams lære definert som krigens verden (*Dar al-Harb*, ar.), men etter at Sverige og Danmark, i henholdsvis 1726 og 1746, valgte å betale seg ut av kaperproblematikken, ved å gi årlige tributter til Algier (og etter hvert de øvrige Barbareskstatene i Nord-Afrika som osmanske Tunis og Tripoli og det selvstendige sultanatet Marokko), ble vi innlemmet i fredens verden, *Dar al-Islam*. Med et par signaturer ble Algier forandret fra å være reelt røveraktig til å bli varig vennlig, med den følge at både Sverige og Danmark åpnet egne konsulater, med konsulter, konsulatsekretærer og deres familier, som i realiteten var som små nordiske lytteposter i det vidstrakte osmann-erveldet.

Det er fra hele denne osmanske epoken at vi i Norden besitter et overmåte rikholdig kildemateriale til Algiers historie: bønnebrev fra innfangede og forslavede nordiske sjømenn, trykte bøker skrevet av frikjøpte slaver, konsulatsekretærer – og en prest, slavekassens regnskaper, marineoffiserers nedtegnelser og konsulers journaler og innberetninger, alle deres brev sendt fra Algier til regjeringene i København og Stockholm. Alt i alt et gigantisk nordiskprodusert kildemateriale til Nord-Afrikas historie inntil 1830, som for det meste er oppbevart i våre riksarkiver og nasjonalbiblioteker.

Neste utgave:

Hva finnes av kilder til nordisk historie fra tiden inntil 1830 i *Les Archives Nationales d'Algérie* og i manuskript-samlingen til *La Bibliothèque Nationale d'Algérie*?

Skribenten er utdannet cand.mag., og er faglitterær forfatter, kildeforsker og forlegger

Skagafjörðurs regionalarkiv – 70 år

Sólborg Una Pálsdóttir

I 1947 blev der vedtaget en lov om regionalarkiver, hvorved man kunne grundlægge arkiver ude i de enkelte regioner. Straks efter vedtog sysselnævnet i Skagafjörður, at man skulle skabe et regionalarkiv i Skagafjarðarsýssel. Skagafjörðurs regionalarkiv er dermed det ældste regionalarkiv i Island og har rund fødselsdag i år, hvor det fylder 70 år. Vi, som arbejder ved arkivet, mener, at denne alderspræsident holder sig godt, og at den sjældent eller aldrig har været mere aktiv end nu.

Arkivet dækker Skagafjörðurs kommune og Akkræpi. I dette område bor der omkring 4100 mennesker. Arkivet er på Sauðárkrókur i den såkaldte museumsbygning, hvor der foruden arkivet også er regionens bibliotek og kunstmuseum. I arkivet er der tre ansatte, hvoraf den ene ikke er fuldtidsansat (75%). Desuden har der i de sidste år været 2–3 løst ansatte for at udføre specielle opgaver. Arkivet er åbent alle hverdage fra 9 til 16.

Arkivalier

Et af de ældste håndskrift, der er bevaret i arkivet, er Sverres saga og Konungsskuggsjá (Kongespejl), nedskrevet omkring 1660 for Magnus Jonsson den høflige i Vigur. Da håndskriftet blev konserveret i midten af det tyvende århundrede opdagede man det eneste skindblad som

■ Et eksempel på et håndskrift som er bevaret i arkivet, Egill Skallagrímssons rim af Jón Guðmundsson fra Rødsørne, digtet i 1643 for Eggert Björnsson.

Registrering: <http://atom.skagafjordur.is/index.php/egils-rimur-skallagrimssonar>

er bevaret i arkivet, et blad med noter, sandsynligvis fra det fjortende århundrede, som var gemt i bogens

bind. En del håndskrifter fra det 18. århundrede er bevaret i arkivet men de fleste er fra det 19. og det

20. århundrede. I håndskrifterne er der meget forskelligartet stof, deriblandt historier (noveller), rim, undervisningsmateriale, tanker, poesi, slægtsforskning og breve. Arkivet bevarer offentlige arkivalier fra regionens kommuner og de kommunale institutioner samt foretagender, som er eller har været i regionen, samt en del arkivalier fra enkeltpersoner og foreninger.

I arkivet er der også bevaret et betydeligt antal fotografier som på en eller anden måde er relateret til regionen. I løbet af det sidste par år har man gjort en særlig indsats ved at indskanne og registrere disse fotografier, hvortil arkivet har fået et stort tilskud fra staten. Vores arkivalier fylder 430 hyldemeter hvoraf de 25% stadigvæk ikke er registreret og 25% er midlertidigt registreret. Antal afleveringer er ca. 50 hvert år.

Registrering

Regionalarkivet har indført registreringssystemet Atom (<http://atom.skagafjordur.is/>). Her har man taget et stort skridt i retning mod anerkendte registreringsnormer (ISAD(G)) samt gøre vores registre tilgængelige på internettet. Vi har dog ikke reklameret meget for vores hjemmeside fordi man arbejder stadigvæk på at oversætte den til islandsk. Der forestår et meget stort arbejde for regionalarkivets medarbejdere med at registrere arkivalier, både gamle registre og hvad der ikke endnu er blevet registreret i arkivet. Al gammel registrering skal tjekkes og ajourføres i henhold til registreringsnormerne. Systemet muliggør også en formidling af digitale arkivalier på en organiseret og tilgængelig måde. Arkivet har igennem årene lagt stor vægt på digital kopiering og vil fortsætte med det. Vi mener, at dette vil forbedre vores serviceniveau betydeligt, gøre det nemmere for folk

■ Eksempler på billeder der er bevaret i arkivet.

Foto: Ingrid Hansen.

Registrering: <http://atom.skagafjordur.is/index.php/image-01-49>

at bruge arkivalierne i deres forskning samt forbedre opbevaringsforholdene for arkivalier.

Rådgivning, betjening og tilsyn

Regionalarkivet bør føre tilsyn med og rådgive angående aflevering og bevaring af offentlige arkivalier i Skagafjörður. Denne del af virksomheden bliver mere og mere kompliceret, både på grund af den lovgivning, vi arbejder under, samt omfanget af digitale arkivalier. Det er klart, at dette arbejde vil være en stadig større del af arbejdet i offentlige arkivalier.

En vigtig del af samfundet

Det er ingen selvfølge, at et samfund med godt 4000 indbyggere vil afsætte betydelige midler til bevaring af sin dokumentariske kulturarv, som

man gør det i Skagafjörður. Derfor lægger vi vægt på at deltage aktivt i selv at organisere begivenheder og aktiviteter i regionen. På den måde viser vi, hvor stor en rolle arkivet spiller i samfundet og skaber et positivt billede af arkiver, samtidig med at vi oplyser vores medborgere om egen historie.

◆ Forfatteren er regionalarkivar i Skagafjörðurs regionalarkiv

<https://www.facebook.com/heradsskjalasafn.skagafirdinga/>

<http://heradsskjalasafn.skagafjordur.is/>

<http://atom.skagafjordur.is/>

STOR TACK till en redaktör

– Leon Jespersen avgår efter 16 år som redaktör för Nordisk Arkivnyt

Pertti Hakala
Hrefna Róbertsdóttir

Inget är evigt här i världen, inte ens medverkan i redaktionen för *Nordisk Arkivnyt*. Långvarige danske redaktören Leon Jespersen har, efter upprepade varsel om förestående avgång, slutligen tagit detta steg. Leon trädde år 2001 in i NA:s redaktion efter Sigurd Rambusch, som hann medverka i 10 år i två omgångar och Harald Jørgensen som var huvudredaktör för Danmark i 25 år. Danmarks Rigsarkiv har genom *Nordisk Arkivnyts* hela 60-åriga historia stått för långvarig kontinuitet. Leon var redaktör i 16 år, därav fem som huvudredaktör. Pigg aktualitet och diversitet har präglat hans insats.

Leon Jespersen hör till de arkivarier som enligt sin tjänstebeskrivning förutsätts bedriva forskning och därför har rätt och skyldighet att avdela en del av sin tjänstetid för ändamålet. Han har i sin forskning koncentrerat sig på 1500- och 1600-talet, och belyst olika aspekter av den nordiska maktsstaten. Hans många publikationer och källutgåvor vittnar om gediget kunnande bekräftat bl.a. genom medverkan i standardverket *Cambridge History of Scandinavia*. Där får inte vem som helst skriva. Inom dansk historia har Leon bidragit till det stora verket *Dansk forvaltningshistorie*, ett arbete av grundläggande

Foto: Chr. Jespersen

betydelse för varje forskare som vill förstå arkivens uppbyggnad. Betydelsen av detta slags forskning för arkiven kan inte överskattas.

Gedigheten har också präglat Leons insats för *Nordisk Arkivnyt*. Huruvida den är ett nationaldrag – dansken är känd för informellt gemyt, men också för yrkesmässig no nonsense – må här förbli osagt. *Nordisk Arkivnyt* höll under Leons ledarskap tidtabellerna, och han var noga med kontakterna mellan

redaktion och redaktionsråd; riksarkivarierna hölls kontinuerligt à jour med tidskriftens utveckling. En engagerad huvudredaktör borgar för en kvalitativ publikation. Leons engagemang och intresse är och har alltid varit stort när det gällt *Nordisk Arkivnyt*. De samnordiska artiklarna kring valda teman, ett numera etablerat inslag i tidskriften, tillkom på hans initiativ.

Enligt Leon har tidskriftens redaktion varit ett unikum i nordiska sammanhang; var och en har kunnat tala sitt språk (riktigt så är det förstås inte; finskan och isländskan är inte gångbara) och utgå ifrån att de andra förstår vad som sägs. Att danskan kan vara problematisk ibland har han ändå väl insett, och medgett till den grad att någon förebräelse kunnat undslippa honom efter mer svårtillgängliga inlägg av en landsman i samnordiska fora. Leon har betonat vikten av att bjuda till, att anstränga sig för den trivsel och känsla av samvaro som borde förena oss nordbor. Långvarig kontakt ger livslång vänskap, i bästa fall.

Medredaktörerna i alla nordiska länder framför sitt stora tack till Leon för utomordentligt samarbete, vänskap och många trevliga diskussioner och samvaro genom åren.

Ny ledelse i Arkivverket

Helen Frøyseth Nicholson

Det norske Arkivverket gjennomførte en omorganisering fra 1. november 2016. De siste to årene har det også foregått en betydelig utskifting av ledere innenfor etaten. Vi presenterer her Arkivverkets toppledere fra og med januar i år.

Navn: Inga Bolstad
Tittel: Riksarkivar
Alder: 50

Foto: Odd Amundsen.

Inga er utdannet diplomøkonom innen strategi og ledelse. Hun har jobbet i offentlig forvaltning siden 1990. Rådgiver i Arbeidsdirektoratet, personalsjef og assisterende direktør i Oslo kommune/Skoleetaten, avdelingsdirektør i Skattedirektoratet samt direktør for Skatteetatens IT- og servicepartner. Riksarkivar siden oktober 2014.

Navn: Guri K. Lande
Tittel: Direktør strategi og styring
Alder: 40

Foto: Odd Amundsen.

Guri er utdannet sivilingeniør innen industriell økonomi og teknologiledelse. Hun har bakgrunn og erfaring fra organisasjonsutvikling, prosjektledelse og forbedringsarbeid i offentlige virksomheter. Guri kom til Arkivverket i 2015.

Navn: Eve Vangsnes Bergli
Tittel: Direktør publikum
Alder: 44

Eve begynte også i Arkivverket i januar 2017. Hun er utdannet jurist og har erfaring innenfor prosjekteierskap, prosessforbedring og brukerorientering. Hun kommer fra Skattedirektoratet, der hun hadde jobbet siden 1997, og hvor hun sist var avdelingsdirektør og leder av Regionavdelingen.

Navn: Tom Kolvig
Tittel: Direktør Norsk helsearkiv
Alder: 65

Utdannet cand. jur. fra Universitetet i Oslo med tilleggsutdannelse innen ledelse og forretningsutvikling. Tom har arbeidserfaring fra domstolene og ledererfaring fra toppledelse av offentlige og private virksomheter. Han har også erfaring som leder og medlem i en rekke styrever, utvalg og komiteer. Prosjektlederbakgrunn fra komplekse prosjekter samt bredt engasjement innen frivillig arbeid.

Navn: Trine Melgård
Tittel: Kommunikasjonsdirektør
Alder: 48

Foto: Odd Amundsen.

Trine startet som kommunikasjonsdirektør i Arkivverket i 2015 og har jobbet med kommunikasjon i ulike lederstillinger gjennom de siste 20 årene. Trine har erfaring fra offentlig, kommunal og privat sektor, og har blant annet arbeidet i NSB Gardermobanen, Flytoget, Vinmonopolet, Utdanningsetaten i Oslo kommune og Aker Solutions. Hennes fagkompetanse er helhetlig kommunikasjon, omdømme- og merkevarebygging. Trine har bachelor innen informasjon- og samfunnskontakt.

Navn: Lene Elisabeth Walle
Tittel: Direktør interne tjenester
Alder: 52

Foto: Odd Amundsen.

Utdannet historiker fra Universitetet i Oslo. Lene er fungerende leder for Interne tjenester i Arkivverket. I perioden 2012-16 var hun regiondirektør i Arkivverket med ansvar for statsarkivene og Samisk arkiv. Tidligere har hun blant annet arbeidet som direktør for Telemark Museum (2006-12) og avdelingsleder ved Norsk Folkemuseum (1995-2006).

Navn: Espen Sjøvoll
Tittel: Direktør forvaltning
Alder: 43

Espen Sjøvoll startet i Arkivverket i januar 2017, og kom da fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet hvor han var fagdirektør og konstituert avdelingsdirektør i Avdeling for IKT og Fornying. Espen er opptatt av utfordringene digitaliseringen gir arkivområdet – et felt han har jobbet med i flere år. Espen har mer enn ti års ledererfaring og har tidligere hatt ansvar for EVRYs ECM og Sak/Arkiv-produkter, samt jobbet i Norges Bank, Konkurransetilsynet og Boston Consulting Group.

Navn: Øyvind Akerhaugen
Tittel: Direktør innovasjon
Alder: 46

Foto: Odd Amundsen.

Øyvind begynte i Arkivverket høsten 2016. Han er utdannet cand. scient. i informatikk ved Universitetet i Oslo og har bakgrunn fra privat sektor og konsulentvirksomhet. Øyvind har hele tiden jobbet med effektiv bruk av teknologi for å understøtte virksomhetsbehov med hovedtyngde mot offentlig sektor. Han sitter med lang erfaring fra ledelse og utvikling av kompetansemiljøer samt prosjektledelse, forbedringsarbeid og prosessutvikling.

Skribenten er seniorrådgiver i Arkivverkets stab for Kommunikasjon og formidling

Kerstin Martinsdotter hedersdoktor

Andreas Wallgård

Den 21 oktober promoverades arkivarien och arkivpedagogen Kerstin Martinsdotter till hedersdoktor på Fakulteten för lärande och samhälle vid Malmö högskola.

Malmö högskola belönar en person med engagemang för att få fler att förstå vikten av arkiven som grund för historisk kunskap, ofta med fokus på unga människor som skolelever och studenter. Med 20 år bakom sig på Malmö stadsarkiv har Kerstin varit en av pionjärerna inom det arkivpedagogiska ämnesområdet och hon blev också en av landets första heltidsanställda arkivpedagoger.

– Det känns fortfarande lite överkligt att jag fått den här utmärkelsen, säger Kerstin när jag når henne på telefon en bit in på det nya året. Samtidigt känner man sig väldigt hedrad och uppskattad. Förhoppningsvis kan det också ses som ett erkännan-

■ Kerstin Martinsdotter.

Foto: Anna Wahlgren.

de av att arkiv och användningen av arkiv gör skillnad.

Det var hennes intresse för historia som ledde henne in i universitetsvärlden och väl där fick hon upp ögonen för arkiven, de historiska källorna och vad de kan erbjuda. Ett intresse som hon frikostigt delat med

sig av till elever vid Malmös skolor och studenter på Malmö högskola.

– Det är viktigt att minnas sina första trevande möten med arkiven. Det kan hjälpa oss som lätt blir hemmablinda om alla begrepp och rutiner som är helt okända för den som aldrig funderat på detta med arkiv.

Enligt Malmö högskolas motivering har Kerstin Martinsdotter varit en nyckelperson i samarbetet mellan Malmö stadsarkiv och Malmö högskola. Hon har bl.a. varit med att utveckla historieläroarbetsutbildningen och minskat avståndet mellan arkivvärld och lärarkår. Hon har också bistått arbetsgruppen för nationella prov i historia med idéer och uppslag. I sitt arbete har hon visat hur man genom arkiven kan levandegöra män, kvinnor, barn och miljöer från gångna tider. På så sätt har hon gjort historien levande för flera generationer unga Malmöbor.

Petra Dornbusch

ny chef för tillsynsenheten

Peter Sivervall

Den 29 september 2016 började Petra Dornbusch i Riksarkivet och avdelningen för offentlig informationshantering, där hon sedan dess är chef för tillsynsenheten. Petra har ett långt förflutet inom den kommunala sektorn och kommer närmast från en tjänst som kommunarkivarie i Täby, men har även tidigare arbetat med statlig verksamhet då hon arbetade på Stockholms stadsarkiv.

Intresset för att arbeta i statlig verksamhet samt att tillsynsarbetet

ligger Petra varmt om hjärtat, låg till grund när hon sökte tjänsten som chef för Riksarkivets tillsynsenhet. Petra ser fram mot att få vara med och leda arbetet och via bland annat tillsynen synliggöra hur dåtid och framtid hänger ihop.

Fritiden ägnar Petra åt familj, trädgård och dans. Petra har sin arbetsplats i Arninge.

Skribenten är chef för Riksarkivets avdelning för offentlig informationshantering (OFI)

Foto: Emre Olgun.

Julie Avery

ny dansk lokalredaktør

■ Julie Avery, der arbejder med kommunikation og presse på Rigsarkivet, overtager den danske redaktørpost efter Leon Jespersen.

Foto: Tom Jersø.

Julie Avery har fra 2017 overtaget den danske lokalredaktørpost efter Leon Jespersen. Julie arbejder som presse-

ansvarlig og kommunikationskonsulent på Rigsarkivet i Danmark, hvor hun har været siden maj 2012. Her arbejder hun med medietræning, krisehåndtering og bidrager til udvikling af Rigsarkivets strategier. Derudover står hun for kommunikationsrådgivning og –planlægning. Hun bruger også tid som tekstforfatter og står for kendskabsanalyser og udvalgte events, såsom debatarrangementerne "Fortid – fremtid tur/retur".

Arbejdet under Finansministeriet og Kulturministeriet, De Kongelige Repræsentationslokaler og Slots- og Ejendomsstyrelsen har givet hende masser af erfaring med projektledelse, pressehåndtering, kulturformidling og udstillinger. Hun har også i en årrække været hovedredaktør på kulturmagasinet Portal samt kulturredaktør på mindre publikationer.

Julie er cand. mag. i historie, uddannet i kommunikation fra Journalist- og Mediehøjskolen og er også uddannet projektleder og museumsinspektør. Det har altid været tydeligt for hende, at det hun brænder for, er at skrive og synliggøre de særlige historier og den kulturarv der knytter sig til både arkivalier, bygninger og historiske haver. Dermed kan man sige, at hun er endt på sin rette hylde i Rigsarkivet, hvor hun er med til at bygge bro mellem fortid, nutid og fremtid – blandt andet via omtale af Rigsarkivets historier i pressen.

Når hun ikke bruger tid på at arbejde, skrive eller dyrke forskellige kunst- og kulturoplevelser, så pakker hun sin kuffert og rejser ud i verden med familien under armen.

Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor

Martin Utvik
Ulrika Hofverberg

Tom Salén. *Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor*. Näringslivets arkivråd, 2016. 312 sidor. ISBN 978-91-9738-635-7.

Kung Carl XVI Gustavs valspråk är "För Sverige i tiden". Tom Sahléns bok "Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor" skulle med fördel kunna ha tillägget "i tiden". Och då tänker vi oss tiden som dåtid-, nutid och framtid. Vad författaren gör är att sätta informationsförvaltningen i en begriplig kontext. Detta ger en intressant tidsram som samtidigt beskriver den förändring som skett inom området.

Teori och praktik

Boken vilar på tre viktiga förutsättningar. En teoretisk grundsyn byggd på vetenskaplig forskning, beskrivande av det praktiska utvecklingsarbetet som sker i direkt anslutning till verksamheten, och slutligen

förhållandet till lagar, standarder och regler. Viktiga är också de olika professioner som arbetar inom området. Detta ger en stabil och intressant grund för läsning. Det finns också en gedigen källhänvisning, vilket vittnar om författarens breda kunskap och erfarenhet om ämnesområdet.

I boken utmejslas en informationsförvaltningsmodell med alla dess viktiga delar, en modell som blir begriplig och praktiskt användbar, oavsett vilken verksamhetsform man arbetar inom (stat, kommun, företag), eller profession. Vi uppskattar de tydliga bilderna och de praktiska exempel som finns.

Ett nytt paradig

I inledande kapitlet ges en historisk förklaring till bl.a. den förändrade synen på information som skett. Det rör sig om ett paradigmskifte som beskrivs på ett intressant och ingående sätt. Vi tycker detta kapitel ger boken en viktig förklaring och historisk tyngd som utgör en nödvändig kunskap för oss att förstå behovet av nytänkande inom området. I nästa kapitel beskrivs ingående informationsförvaltningen och dess natur. Här finns en intressant genomgång om skillnader mellan informationsförvaltning och informationsförsörjning. Viktigt är hur information kan föras fram och bli användbar på ett effektivt sätt för användarna. En annan fråga som tas upp är arkivmyndighetens arbete med Förvaltningsgemensamma specifikationer, där arkivmyndigheten har en svår balansgång mellan att aktivt delta i utvecklingen samtidigt som man skriver föreskrifter på området. En balansakt som författaren anser att Riksarkivet lyckats väl med.

Modell för informationsförvaltning

I kap. 3 behandlar författaren arbetsmetodik och utvecklingsmodell för en kvalificerad informationsförvaltning. Denna består av flera faser (verksamhetsanalys, informationsvärdering, dokumentplanering och arkivredovisning). Författaren betonar att det rör sig om en iterativ utredningscykel vilket skapar kontinuitet. En viktig aspekt rör hur man arbetar aktivt med modellen. Exempelvis i verksamhetsanalysen där man kan lära sig mycket om bl.a. proceskartläggning och klassificering. En mycket viktig del eftersom det bl.a. saknas vägledningar på en sådan förklarande nivå.

Informationsförvaltningens funktion

I avslutande kapitel behandlas de funktioner som driver en organisations praktiska informationsförvaltning. Dessa är ledning, arkivförvaltning, dokumentation, registratur, arkivöverföring, dokumenthantering och systemförvaltning. Det är viktigt att informationsförvaltningen hantearas som ett verksamhetsområde som andra, där flera professioner ingår och samverkar. Även ledningen av modellen tas upp.

Oavsett profession eller vilken verksamhetsform man arbetar inom kommer Tom Sahléns bok vara till stor nytta. Den kommer säkert också fungera bra i utbildningssyfte. Kort sagt – en bok som ligger helt rätt i tiden.

Författarna är verksamma vid
Riksarkivets Tillsynsenhet

Arkivene før Riksarkivet

Fredrik Larsen Lund

Torkel Thime. *”Til Underretning for Posteriteten”: Arkiv og arkivbeskrivelse i Norge fram till 1817*. Riksarkivarens skriftserie, nr. 44, 2016. 243 sider. ISBN 978-82-548-0132-1.

Arkivinstitusjonene arbeider i dag mye med å sikre digitalt skapt materiale. Men det å bevare dokumentasjon er ikke noe nytt problem. Arkivarbeidet har alltid vært en helt sentral samfunnsfunksjon.

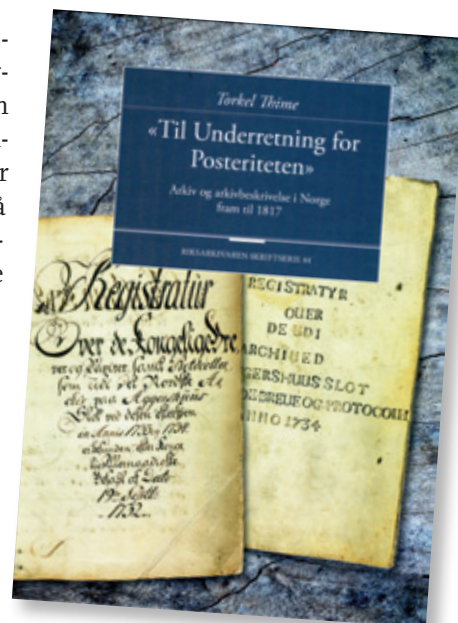
Førstearkivar Torkel Thime ved Statsarkivet i Stavanger har nå for første gang forsøkt å gi en samlet fremstilling av den tidlige norske arkivhistorien. Boken handler om de personene som sørget for at Norge har en offentlig hukommelse, også

fra tiden før 1814. Det norske Riksarkivet fyller 200 år i 2017, men arkivene i Norge har en historie som går mye lenger tilbake: Fra middelalderen ble det etablert arkivdepoter rundt omkring i landet, først for å ivareta kirkens og kongemaktens interesser, mens siden også for å sikre befolkningens behov.

Hvordan var disse tidlige arkivdepotene? Hva var rammevilkår, arbeidsrutiner og metoder? Og ikke minst: Hvem var brukerne av det bevarte materialet? Det er blant spørsmålene *”Til Underretning for Posteriteten”* søker å besvare.

Skribenten er lokalredaktør for Nordisk Arkivnyt

De mange ansikter

Fredrik Larsen Lund

John Herstad. *Riksarkivarembetet gjennom 175 år: Menn, myndighet og myter 1840-2014*. Arkivarforeningen, Norsk Arkivforum, nr. 22, 2016. 152 sider. ISBN 978-82-996884-4-4.

Som oppvarming til Riksarkivets 200-årsjubileum inneværende år, fikk vi like før jul en bok som tar for seg rekken av norske riksarkivarer fra og med Henrik Wergelands tiltredelse i 1840 til og med Ivar Fønnes gikk av med pensjon i 2014. Det er en uavbrutt rekke med menn.

Forfatteren selv er med i bokens persongalleri som mangeårig riksarkivar fra 1982 til 2006. Herstad har også tidligere utgitt en biografi om

Henrik Wergeland som landets øverste arkivsjef.

Gjennom Herstads hittil siste utgivelse, får vi et blikk inn i Riksarkivet og Arkivverkets historie fortalt gjennom mennene som har ledet virksomheten. Samtidig får vi en beskrivelse av etatsens utvikling, viktige milepæler underveis og hvordan nye oppgaver stadig er kommet til og blitt forsøkt løst. Det er blitt en fremstilling av «Riksarkivarembetets mange ansikter», som Herstad har valgt å kalle hoveddelen av boken sin.

Skribenten er lokalredaktør for Nordisk Arkivnyt

"Omständigheterna ha drifvit oss därhän"

– företrädare för en ny självständig stat knackar på

Pertti Hakala

Det pågående året är för republiken Finlands del ett jubileumsår; den 6 december kommer det att ha förflutit 100 år sedan den dag då landets parlament antog en självständighetsförklaring. Inför det stundande hundraårsjubileet kan det vara skäl att blicka tillbaka, och påminna sig *wie es eigentlich gewesen*, hur det egentligen gick till, och hur Finland tedde sig för de skandinaviska statsmän som i december 1917 helt överraskande fick besök. Österifrån.

För en ny stat gäller det att utverka de övriga staternas erkännande. Situationen var ny för alla parter, också för den senat (regering) i Finland som under ledning av statsföreståndaren Pehr Evind Svinhufvud skulle ta de första stegen. Utöver det lilla antal finnar i exil som hade viss erfarenhet av utrikesfrågor förfogade den nya staten inte över vare sig diplomatkår eller utrikesförvaltning (eftersom den varit en rysk riksan gelägenhet). Något måste i alla fall göras, snabbt. Hur man agerade i detta läge framgår bl.a. av de dagboksliknande anteckningar från en resa till Skandinavien i december 1917 vilka förvaras i president Juho Kusti Paasikivis arkiv i finska Riksarkivet.

Att de skandinaviska länderna blev de första som kontaktades var inte överraskande. Bankdirektören Juho Kusti Paasikivi (f. Hellstén) anlände redan den 4 december, i god tid före självständighetsförklaringen, till Stockholm för förhandlingar med politiska emigranter, som via sina försäkningar kunde göra sonderingar. Tre herrar, Edvard Hjelt (f.d. universitetsrektor, finsk representant i Berlin), Johan Adolf Törngren (läkare, ententesinnad politiker) och Paasikivi avtalade den 6 december att Hjelt i Berlin skulle verka för tyska åtgärder i syfte att avlägsna de ryska trupperna från Finland. Törngren och Paasikivi skulle be om audiens hos Sveriges utrikesminister Johannes Hellner den 8 december.

Eftersom Hellner insjuknat motogs de finska delegaterna av statsminister Nils Edén, som strax blev uppläst om deras ärende. Johan Adolf Törngren läste upp ett meddelande (återgivet på nästa sida), som förklarade varför Finlands regering beslutat att lösgöra landet från Ryssland. De finska delegaterna önskade preliminärt informera Sveriges regering om de vidtagna åtgärderna och *på samma gång framställa en konfidentiell förfrågan om huru den svenska regeringen ställer sig till detsamma*. Då meddelandet framförts tog Edén till orda.

Enligt Paasikivis anteckningar hade Edén inledningsvis hört sig för bl.a. om de finska socialisternas åsikt angående självständigheten och *Leninska Regeringens*, och sedan konstaterat att hela frågan kom överraskande; Sveriges regering hade inte behandlat den. Statsministern påminde om de ryska truppernas närvaro i Finland och ansåg att Ryssland inte avstått från landet. Även om bolsjevikerna förhöll sig välvilligt till folkens självbestämmanderätt var framtiden osäker; partiet hade inte fått majoritet i valen till den ryska nationalförsamling som snart skulle samlas. Paasikivi summerar *Kontentan: Edéns tal var, att Svenska Regeringen måste ställa sig på afvaktande ståndpunkt tills man ser huruvida ett självständigt Finland värligen kommer till stånd och huruvida detsamma har lifskraft... Edén tycktes vara skeptisk beträffande möjligheten för Finland att genomföra sin självständighet och upprätthålla densamma enär ett jämförelsevis stort Ryssland alltid kommer att existera*. Kontakterna med Finlands regering skulle bedömas från fall till fall, konstaterade Edén, som avslutningsvis betygade sin sympati och ansåg att besök även i Köpenhamn och Kristiania (Oslo) skulle vara till nytta.

Törngren och Paasikivi anlände den 11 december till Köpenhamn.

Eders Excellens har sig bekant att Finlands regering med landtdagens godkännande numera tagit ett steg, som innebär att Finlands förening med Ryssland upphör. Omständigheterna ha drifvit oss därhän. Anarkin i Ryssland, hvars långvarighet ingen kan beräkna, har redan låtit oss förnimma sina verkningar och vi hotas af förintelse om vi fortfara att kvarstå i föreningen med Ryssland. Den ryska regeringen har vidare varit så maktlös att den icke kunnat uppfylla sina mot oss åtagna förpliktelser. De som för tillfället inneha ledningen där, hafva icke varit förmögna af att utöfva någon regeringsfunktion i Finland. Wi hafva redan en tid faktiskt varit lämna de åt oss själfva. Men samtidigt ha de i landet kvarblifna stora ryska soldathoparna börjat blanda sig i våra angelägenheter, de ha farit fram som i fiendeland och bragt samhället nära sin upplösning. Hvarje återställande af ordningen icke blott förhindras af dem, utan möjliggöra äfven för de lägsta inhemska elementen att ostraffade förgripa sig på lif och egendom. Lifsmedelsproblemets lösning försvåras också i hög grad af deras därvaro. Beroendet af Ryssland har därför småningom blifvit en alltför olidlig börda, som folket icke längre står ut med att bära. Kriget har slutligen isolerat oss från utlandet och i hög grad komplicerat vårt läge. Wi äro jämt och ständigt i följd af tillståndet i Ryssland nödsakade att träda i omedelbar förbindelse med utländska myndigheter, för att få våra trängande behof afhjälpta och måste således själfva öfvertaga handhavandet också af ärenden, som afhandlas med utländska regeringar. Vårt uppdrag vore nu att preliminärt delgifva Sveriges regering det steg som tagits i Finland, och på samma gång framställa en konfidentiell förfrågan om huru den svenska regeringen ställer sig till detsamma, samt vidare meddela att enligt till oss ingångna underrättelser ett officiellt tillkännagifvande härom kommer att afsändas från Finland. Det finnes otvifvelaktigt en mängd ärenden, såsom lifsmedelsanskaffning och därtill hörande transporter, hvilka ställa oss omedelbart inför nödvändigheten att förhandla med svenska myndigheter, och vi hoppas att de öfverenskommelser, som redan träffats, skola röna en gynnsam inverkan af de nya förhållandena och att de skola kunna vidare utvecklas.

■ Juho Kusti Paasikivis och Johan Adolf Törngrens meddelande, som förklarade varför Finlands regering beslutat att lösgöra landet från Ryssland.

Där träffade de en Finlandsvän sedan gammalt, tullinspektören Ivar Berendsen, som skaffade dem en audiens hos utrikesminister Erik Scavenius redan nästa dag. Besöket är utförligt redovisat i anteckningarna.

Även denna audiens inleddes med det finska meddelandet, som nu lästes upp av Paasikivi. Scavenius uttalade sin sympati för Finlands sak, men inte heller den danska regeringen hade övervägt frågan om landets självständighet. Utrikesministern berörde frågan om den ryska regeringens inställning och påminde, liksom Hellner, om de övriga ryska partierna som man ännu i detta skede tilltrorde någon talan. *Scavenius frågade, om man hade vänt sig till stormakterna? Hade man för avsikt att vända sig? Ministern yttrade att först borde man omedelbart vända sig till stormakterna och söka få deras erkännande. "Af de mäktige beror allt."* Där Hellner noga avhållit sig från alla råd eller rekommendationer ansåg Scavenius att erkännandet eventuellt kunde utverkas redan före fredsslutet, vilket kunde ses som en inlindad rekommendation. Denna skillnad uppfattades av Paasikivi, som noterade att Scavenius yttranden *skiljde sig, fördelaktigt från Edéns yttranden*. I praktiska frågor var den danska regeringen beredd att träda i kontakt med Finlands regering och myndigheter.

Färden gick därefter vidare till Kristiania (Oslo), där delegaterna inför besöket den 17 december hos norske utrikesministern Nils Claus Ihlen av en lokal bedömare fick höra att frågan om Finland väckt föga intresse och att även Ihlen helst skulle undvika den.

Delegaterna blev dock mottagna. Ihlen fick först ta del av det finska meddelandet, och ställde därefter liknande frågor som hans kolleger: hur ställde sig den ryska regeringen till Finlands självständighet?, hade man vänt sig till stormakterna? Utrikesministern betygade Finland sin sympati och önskade det all lycka. Hjälp

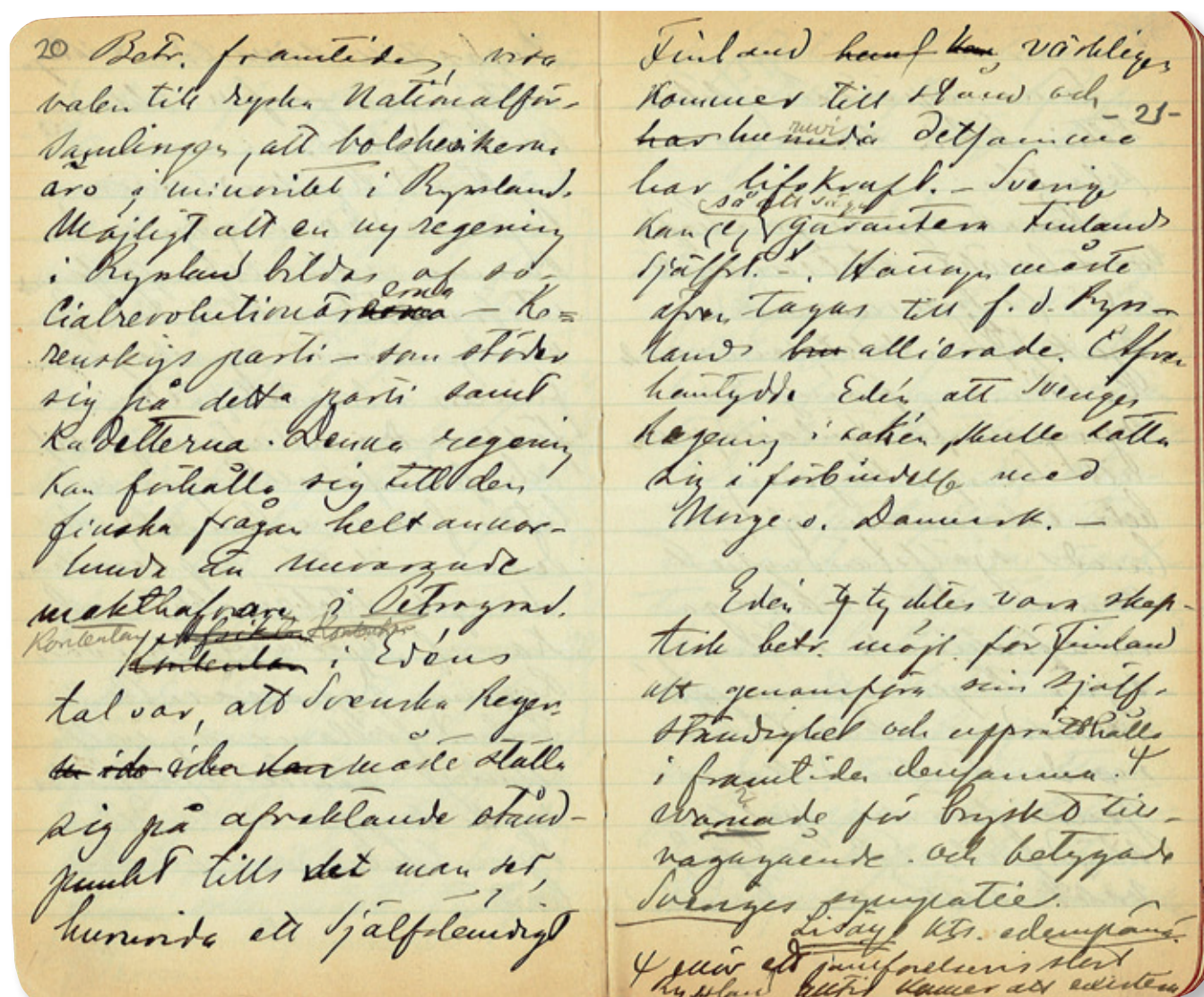
i praktiska frågor skulle ges. *Hvad vidkommer det formella erkännandet af Finland's självständighet, så är det – sade ministern – en mera vanskelig sak. Norge måste handla gemensamt med Sverige och Danmark. Norge måste se tiden an.* Besöket avslutade delegaternas sonderingsfärd. Paasikivi konstaterar avslutningsvis att Ihlen *ej satt sig in i den finska frågan.* Där- efter upphör anteckningarna.

Några utfästelser erhöles således inte och återresan till Stockholm var knappast munter. Regeringen i Helsingfors upplystes om det magra

resultatet, varefter nya delegationer skickades till flera europeiska huvudstäder. Till slut såg Svinhufvuds regering sig tvungen att vända sig till bolsjevikregeringen, som den 4 januari 1918 bekräftade sitt beslut att erkänna Finlands självständighet. Sverige erkände Finlands självständighet samma dag, Danmark och Norge den 10 januari.

Huruvida Paasikivi alls reflekterade över det berättigade i den skandinaviska tveksamheten beträffande Finlands framtid är oklart. Det snäva bemötande som han fick vid

återkomsten till Finland via Torneå 1.1.1918 av en rysk matroskommitté som krävde ryskt visum och inte brydde sig om landets självständighet är talande; först efter tre dagar blev Paasikivi släppt på fri fot sedan Svinhufvud utverkat tillstånd av ryska matroskommittén i Helsingfors. Särskilt suverän var den nya självständiga staten Finland inte i december 1917.

■ Juho Kusti Paasikivis noggranna anteckningar återger lyhört den skepsis som präglade svenske statsministern Nils Edéns hållning till de finska sonderingarna i december 1917. Att Edén under audiensen så noga hört sig för om de finska socialdemokraternas hållning i självständighetsfrågan överraskade Paasikivi som nog bör ha känt till att det svenska socialdemokratiska partiet sedan oktober 1917 var ett regeringsparti.

Foto: Finlands riksarkiv.

Riksarkivet Marieberg i Stockholm har varit stängt för ombyggnad och renovering i drygt ett år. Den första november 2016 öppnade byggnaden igen för allmänheten. s. 22.
Foto: Marie Lennerstrand.

Innehåll

Huvudredaktören	2	Smakebiter fra Arkivdagen 2016	29
Nordens engang største afleverer det sidste	3	<i>Fredrik Larsen Lund</i>	
<i>Henrik Knudsen</i>		Nordisk arkivdag i Island 2016	30
Pligten til at huske – retten til at blive glemt	5	<i>Benedikt Jónsson</i>	
<i>Else Hansen</i>		Yttrandefriheten tema för Arkivens dag i Finland	31
Ny bog om udviklingen af velfærdsstatens		<i>Pertti Hakala</i>	
universitetspolitik	6	Välkommen hem – Arkivens dag 2016 i Sverige	32
<i>Else Hansen</i>		<i>Cia Hipfl</i>	
Historisk traktat mellem Danmark og Japan		Ved det lukkede arkivs port: Søk etter kilder til	
udstilles	7	nordisk historie i Les Archives Nationales d'Algérie ...	34
<i>Julie Avery</i>		<i>Torbjørn Ødegaard</i>	
Rigsarkivet 2025	9	Skagafjörðurs regionalarkiv – 70 år	37
<i>Asbjørn Hellum</i>		<i>Sólborg Una Pálsdóttir</i>	
Finlands riksarkiv som fristad för internationellt		STOR TACK till en redaktör – Leon Jespersen avgår	
dokumentmaterial i fara	12	efter 16 år som redaktör för Nordisk Arkivnyt	39
<i>Jussi Nuorteva</i>		<i>Pertti Hakala, Hrefna Róbertsdóttir</i>	
Finska arkivverket firade 200-årsjubileum		Ny ledelse i Arkivverket	40
i familjekretsen	14	<i>Helen Frøyseth Nicholson</i>	
<i>Pertti Hakala</i>		Kerstin Martinsdatter hedersdoktor	41
Skandinavien i tur då utställningsserien		<i>Andreas Wallgård</i>	
Pro Finlandia fortsätter	16	Petra Dornbusch ny chef för tillsynsenheten	42
<i>Pertti Hakala</i>		<i>Peter Sivervall</i>	
Arkivverket blev Riksarkivet, landsarkiven		Julie Avery ny dansk lokalredaktör	42
verksamhetsställen	18	Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor ...	43
<i>Pertti Hakala</i>		<i>Martin Utvik, Ulrika Hofverberg</i>	
UD-arkivene: Unike tidskapsler	19	Arkivene før Riksarkivet	44
<i>Lars Erik Hjorthaug</i>		<i>Fredrik Larsen Lund</i>	
Ombyggt och klart i Riksarkivet Marieberg	22	De mange ansikter	44
<i>Marie Lennerstrand</i>		<i>Fredrik Larsen Lund</i>	
Gemensam kundtjänst för Riksarkivet	24	”Omständigheterna ha drivit oss därhän”–	
<i>Tilde Lund</i>		företrädare för en ny självständig stat knackar på	45
Firande av den svenska tryckfriheten	25	<i>Pertti Hakala</i>	
<i>Ingela Bäckström, Maria Press</i>			
To nordiske seminarer på Island i september 2016 ...	27		
<i>Njórður Sigurðsson</i>			